

ZÁRÓJELENTÉS

A szabálytartó és a szabályokat nem betartó versengés személyiségbeli, életkori, szituatív és kulturális meghatározói OTKA (K 77691)

2009 április 1 – 2013 szeptember 30

Az elmúlt négy év során a kutatás egyik legfőbb célja a versengés kulturális, szituatív és egyéni tényezőinek a meghatározása volt, különös tekintettel a szabálytartó és szabályokat nem betartó versengésre. A jelen jelentésben ismertetjük az elvégzett vizsgálatokat. Bizonyos vizsgálatok esetében az eredményeket részletesebben, más vizsgálatok esetében absztraktszerűen ismertetjük. Azért döntöttünk így, mert ha minden vizsgálatot részletesen ismertetünk, akkor túllépjük a jelentés keretét, viszont a részletesebb ismertetések lehetőséget adnak arra, hogy a munka mélysége jobban megítélhetővé váljon.

A versengés kulturális meghatározóinak a feltárására több vizsgálatot végeztünk:

1. Vizsgálat. A versengés szubjektív jelentése különböző kultúrákban

A versengés fogalmának értelmezésére és kulturális konstrukciójára vonatkozó vizsgálatot folytattunk.

1.1. A vizsgálat célja

A hat-országos összehasonlító vizsgálat célja a versengés szubjektív jelentésstartalma univerzális és kultúra-specifikus vonásainak feltárása volt.

- Meg kívántuk vizsgálni, hogy melyek a versengésnek az olyan jelentésképző részei, amelyek nagyon különböző méretű, gazdasági fejlettségű, kulturális és vallási háttérű országokban megjelennek, és amelyek ezért a versengés fogalmának lehetséges univerzális jelentésstartalmát képezhetik.
- Meg kívántuk vizsgálni az egyes országokban a versengés jelentésének nemi különbségeit és a nemi különbségek országok közötti hasonlóságait és különbségeit.
- Kutatásunkban tanulmányozni kívántuk, hogy vajon a versengés mint a piaccgazdaságra jellemző kulcsfogalom (Hámori, 2008) jelentésstartalma különbözik-e országonként, és mutat-e értelmezhető összefüggést az adott országok gazdasági fejlettségével, illetve fejlődésével. Egyben meg kívántuk vizsgálni McClelland (1961) elméletét is, mely szerint a teljesítményre vonatkozó utalások – a társadalom tagjainak motivációs szintje – növekedése és csökkenése értelmezhető mintázatot mutat a gazdasági növekedéssel és recesszióval.
- Arra is választ kerestünk, hogy vajon az inkább kollektivistának (Törökország, India), a mind kollektivista mind individualista tulajdonságokkal jellemezhető (Japán és

Kína) és az inkább individualistának tekinthető országok (Anglia és Magyarország) fiataljai eltérő jelentést tulajdonítanak-e a versengésnek.

- Meg kívántuk vizsgálni, hogy van-e hasonlóság a két kelet-ázsiai, konfuciánus hagyományokkal rendelkező ország, Kína és Japán egyetemistáinak a versengésnek tulajdonított jelentése között, megragadható-e benne a „Konfuciánus dinamizmus” (Bond, 1988), amelyet a múlt század nyolcvanas éveinek végén a kelet-ázsiai kistigrisekre (Hong Kong, Dél-Korea, Tajvan) és Japánra olyan jellemzőnek találtak.
- Meg kívántuk tudni, hogy a versengés jelentése mennyiben tér el a többi országtól a magyar egyetemisták esetében, akik az összes itt vizsgált ország közül a legrosszabb gazdasági mutatókkal (Angliánál és Japánnál szegényebb, Indiánál, Kínánál és Törökországnál kevésbé fejlődik) rendelkező, erősen materialista és túlélési értékekkel (Inglehart és Baker, 2000) jellemezhető országban növekedtek és élnek, amely egyben a vizsgált országok közül az egyetlen poszt-szocialista ország.
- Össze kívántuk hasonlítani azt, hogy a versengés szociális reprezentációjának (Verges, 1974) és a szubjektív jelentésének (Szalay és Deese, 1978) a vizsgálata, az asszociációk kétféle módszerével, a magyar minta esetében mennyiben felel meg egymásnak; ugyanazt az eredményt kapjuk-e ebben az AGA módszerrel végzett vizsgálatban, mint a korábban a szociális reprezentáció iskolájában végzett vizsgálatokban (pl. Fülöp és mtsai, 2004; Orosz és Fülöp, 2007; Orosz, 2010).
- Fel kívántuk tárni, hogy a versengés szubjektív jelentésében milyen szerepet játszik a győzelem és a vesztes a különböző kultúrákban illetve, hogy megjelenik-e a versengés szabályos vagy szabálytalan voltára utaló jelentéstartalom.

1.2. Résztvevők

A vizsgálatban 220-220 magyar, angol, török, japán, kínai és indiai egyetemista vett részt. Minden országban azonos számú férfival (62) és nővel (158)

1.3. Módszer

A vizsgálatban az úgynevezett AGA technikát (Associative Group Analytic Technique, Szalay és Deese, 1978) alkalmaztuk, amely a tudatosság számára kevésbé hozzáférhető válaszokat is feltáró, szubjektív jelentést is mérő vizsgálati módszer.

Az eljárás folyamán a vizsgálati személyektől azt kérik, hogy az adott vizsgálandó fogalommal kapcsolatban (jelen esetben a *versengés*) írjanak le 1 perc alatt annyi asszociációt, amennyi csak eszükbe jut. A kapott asszociációkat 1. súlyozzuk (6 és 1 között, a legelső asszociáció kapja a legnagyobb súlyt) és 2. kategorizáljuk. Az egyes csoportok versengés-jelentését a legnagyobb súlyú asszociációk és a legnagyobb kategóriák jellemzik leginkább.

2.4. Eredmények

A versengés szubjektív jelentésére irányuló vizsgálat első célja az volt, hogy feltárja, mik a versengésnek az olyan jelentésképző részei, amelyek mind a hat általunk vizsgált, nagyon különböző méretű, gazdasági fejlettségű, kulturális és vallási háttérű országban megjelennek.

Az ún. *Átfedési Index* a szavak szintjén vizsgálja a hasonlóságokat. E szerint összesen csak 14 olyan szót/jelenséget/asszociációt találtunk, amely mind a hat országban egységesen előfordult, amely mind a hat országban, - a súlyát tekintve rendkívül széles skálán mozogva -, megtalálható volt.

- A versengést minden csoportban az asszociációk szintjén összekapcsolták egy szinonimájával, a **versennyel**, a versengés **szabályozott** formájával.
- A versengés/verseny eredménye a **győzelem és a vesztes** fogalma minden általunk vizsgált kultúrában többé vagy kevésbé jelentős részét képezi a versengés jelentéstartományának.
- Minden csoportban megjelent három, a gazdasággal kapcsolatos fogalom is: a **pénz**, a **gazdaság** és a **piac**.
- Minden csoportban társították a versengést a **sporttal** és a **csapattal**.
- Az iskolai oktatásból a **vizsga** az, amelyik mindegyik országban (iskolarendszerének jellegzetességeitől függetlenül) a versengéshez társul.
- A motiváció kategórián belül a stratégia alkategóriába soroltuk a **stratégia** és az **időzítés** fogalmakat, amelyeket ugyancsak mind a hat ország válaszadói említettek.
- Végül minden csoport összekapcsolta a versengést az **élettel** és az **erő** fogalmával, amelyet mi az evolúciós jelentéstartalomhoz soroltunk.

A súlyozott asszociációkat jelentésstruktúrájuk alapján *kategóriákba* rendeztük. A versengés szóra adott asszociációkat összesen 17 kategóriába soroltuk, amelyek legtöbbször minden egyes országban azonosítható volt: győzelem/vesztés; motiváció; gazdaság; munka; politika/hatalom; oktatás; sport; média/szórakozás; művészetek; erkölcs; emberek/versenytársak; pozitív érzelmek; negatív érzelmek/agresszió, képességek/tulajdonságok, evolúció, szinonima; egyéb.

- A legnagyobb, átlagosan **10 százalék feletti** kategóriák: a *motiváció*; a *győzelem/vesztés* (minden országban dominánsan győzelemre vonatkozó asszociációk); a *negatív érzelmek/agresszió*; a *sport*. Átlagosan **5 és 10 százalék** közötti kategória: a *gazdaság*, *oktatás* és a *pozitív érzelmek*. Az összes többi kategória a jelentéstartalom átlagosan kevesebb, mint 5 százalékaért volt felelős.
- A versengés tehát a hat országra vetített kategóriák alapján egy *erősen motiváló, győzelemhez segítő*, illetve azzal végződő, leginkább a *sport*, de a *gazdaság* és az *oktatás* terén is erőteljesen jelenlévő, *inkább negatív*, de *pozitív érzelmekkel* is együtt járó társas jelenség.

A vizsgálat célja a hasonlóságokon túl a kulturális különbségek feltárása is volt. A 1. táblázat mutatja, hogy egy-egy csoporton belül mi volt a legnagyobb súlyú asszociáció illetve a jelentés legnagyobb százalékát elfoglaló kategória.

1. táblázat. A versengés kapcsán felmerülő legdominánsabb téma

Országok	Magyar	Angol	Török	Kínai	Japán	Indiai
Legnagyobb súlyú asszociáció	Győzelem (6,7%)	Győzelem (12,08%)	Pénz (6,93%)	Erőteljes/intenzív (7,8%)	Atlétikai találkozók (undokai) (10,03%)	Győzelem (5,83%)
Legnagyobb kategória	Negatív érzelmek (18,5%)	Győzelem/vesztés (31,1%)	Gazdaság (32,4%)	Motiváció (30,1%)	Oktatás (23,2%)	Pozitív érzelmek (17,5%)

A versengés jelentését:

- a **magyar** egyetemisták esetében a győzelem és kiemelkedő mértékben a negatív érzelmek uralják;
- az **angol** egyetemisták esetében a jelentés erősen fókuszál a győzelemre és a győzelem/vesztésre;
- a **török** egyetemisták esetében a versengés elsősorban a gazdasággal kapcsolatos, a legnagyobb súlyú asszociáció a pénz, a legnagyobb kategória a gazdaság;
- a **kínai** egyetemisták a versengésnek leginkább a motivációs és folyamat vonatkozásait emelik ki, ezen belül jelentős helyet foglal el az intenzív törekvés és az erőfeszítés;
- a **japán** egyetemisták elsősorban az iskola világával kapcsolják össze a versengést, a legnagyobb súlyú asszociáció az iskolai atlétikai találkozók és legnagyobb kategória az oktatás;
- az **indiai** egyetemisták – hasonlóan a magyarokhoz – a győzelmet helyezik a versengés jelentésének a fókuszába, de nem a negatív, hanem a pozitív érzelmek a legnagyobb kategória.

A versengés jelentésének a fókuszáltsága:

- A versengés jelentése **erősen fókuszált** (létezik 30% feletti kategória): az angolok, törökök és a kínaiak esetében egy kategóriába sűrítődik a versengés jelentéstartalmának több mint/vagy majdnem az egyharmada. Ez az *angolok* esetében a győzelem/vesztés, a *törökök* esetében a gazdaság, a *kínaiak* esetében a motiváció.
- A versengés jelentése **közepesen fókuszált**, található egy-két jelentősebb, a jelentés több mint egyötödét (> 20%) lefedő kategória. Ide egyedül a *japánok* tartoznak. Az ő esetükben két kategória, az oktatás és a sport került 20 százalék fölé.
- A versengés jelentése **közepesnél gyengébben fókuszált**, vagyis nincs egyetlen olyan kategória sem, amely a jelentésnek legalább a 20 százalékát lefedi. A *magyarok* és az *indiaiak* tartoznak ide. A *magyarok* esetében sorrendben 4 kategória került a 10-20 százalékig terjedő sávba: negatív érzelmek/agresszió, győzelem/vesztés, sport, motiváció. Az *indiaiak* esetében ugyancsak négy kategória került ebbe a sávba sorrendben: a pozitív érzelmek, a motiváció, a győzelem/vesztés és a negatív érzelmek/agresszió.

Ha sorra vesszük, hogy mely kategóriák terén érték el egy-egy ország válaszadói a legnagyobb százalékot a hat ország között a következő profil rajzolódik ki.

- A **magyar** válaszadók szignifikánsan a legnagyobb százalékot érték el az összes ország közül a *negatív érzelmek/agresszió* kategóriában. Ezen belül az *agresszió* alkategóriában a *magyarok* emelkednek ki egyedül, a kínaiak, indiaiak, angolok, törökök, japánok esetében az agresszióra utaló asszociációk szignifikánsan alacsonyabb százalékban fordultak elő. Magasak a magyar értékek még a *győzelem-vesztés*, a *motiváció*, a *sport* és az *evolúció* kategória terén. Az erkölcs kategóriát csak a magyar és az angol csoportban lehetett megalkotni, és a magyarok szignifikánsan több súlyozott asszociációt adtak ezen belül, mint az angolok. Egyetlen olyan kategória sem volt, amelyben a magyarok a legalacsonyabb súlyozott asszociációval rendelkeznének. Ugyanakkor alacsony értékeket értek el a *gazdaság*, a *munka*, a *politika* és a *pozitív érzelmek* terén.
- Az **angol** válaszadók a hat csoport közül a legnagyobb százalékot érték el a *győzelem/vesztés* és a *média/szórakozás* kategóriában, és magas százalékot értek el a *sport* terén. Minden ország közül ők kapcsolják a legkevésbé a versengéshez az

oktatást, de alacsonyak az értékeik a gazdaság és a munka, az érzelmek (mind a pozitív, mind a negatív) és az emberek terén is. A képességek kategória hiányzik az ő esetükben.

- A **török** válaszadók a legnagyobb százalékot érték el a gazdaság és a politika/hatalom kategóriában, magas százalékot értek el a munka, az emberek és a média terén. A hat csoporton belül a legalacsonyabb arányban kötötték a versengést a győzelem/vesztéshez, az evolúcióhoz és az érzelmekhez (legkevésbé a negatívhoz, de nagyon kis százalékban a pozitívhoz is). Alacsony százalékban adtak asszociációkat a motiváció és a sport terén is.
- A **kínai** válaszadók számos kategóriában a legnagyobb százalékot érték el, így a motiváció, a munka, az emberek, a képességek, az evolúció, a szinonima kategóriában. Az összes csoport közül a kínaiak kötötték a versengést a legkevésbé a sporthoz, de nagyon alacsony százalékban adtak asszociációkat a győzelem/vesztés, a gazdaság és a pozitív érzelmek kategóriáiban is.
- A **japán** válaszadók a legnagyobb százalékot érték el az oktatás és a sport kategóriában és a többi országhoz képest magas százalékot értek el az evolúció és a politika/hatalom terén. Ugyanakkor az összes csoport közül ők adták a legkevesebb asszociációt a motivációval és a pozitív érzelmekkel kapcsolatban. Alacsony százalékban kötötték a versengést a győzelem/vesztéshez, illetve a munkához, és kevésbé említették a szinonimákat is.
- Az **indiai** válaszadók a legnagyobb százalékot érték el a pozitív érzelmek és a művészetek kategóriában és magas százalékot értek el a győzelem/vesztés, a motiváció, a média és a szinonima terén. Az indiai válaszadók a legkevésbé kötötték területekhez a versengést. A gazdaság, a munka, a politika és az emberek terén ők adják a legkevesebb asszociációt, de szignifikánsan kevesebb asszociációt adtak a sport, az oktatás és az evolúció terén is.

A versengés területei szempontjából ugyancsak különböztek az egyes csoportok:

- A **sport** mint terület a leginkább az angol, a japán és a magyar válaszadóknál határozza meg a versengés jelentését. Ugyanakkor a kínaiaknál szinte alig jelenik meg.
- Az **oktatás** mint fő versengési terület leginkább a japánokra jellemző. Az angoloknál viszont szinte alig jelenik meg.
- A **gazdaság** területe leginkább a törökökre jellemző. Az indiaiaknál azonban szinte alig jelenik meg.
- A **munka** területe leginkább a kínaiakra és a törökökre jellemző. Ugyanakkor alig említik a japánok, az angolok és az indiaiak.
- A **politika** terén való versengés leginkább a török, kínai, és japán válaszadóknál jelent meg. Alig említették az indiaiak és a magyarok, az angolok pedig egyáltalán nem.
- A **média** terén való versengés az angol, indiai és török válaszadóknál volt a legjellemzőbb. Viszont meg sem említették a magyarok, a japánok és a kínaiak.
- A **művészetek** terén való versengés csak az indiaiaknál jelent meg.

A versengés jelentésének nemi különbségei:

- A versengés szó/jelenség nem mozgatta meg többé vagy kevésbé egyik ország nő és férfi válaszadóit sem, a vizsgálat nem talált nemi különbséget. Ez arra utal, hogy mind a fiatal férfiak, mind a fiatal nők számára a versengés egy-egy társadalomban hasonló kiváltó értékkel bír. A férfiak és nők összesített asszociációi tekintetében is alig

mutakozott nemi különbség. Mindössze három kategóriában találtunk szignifikáns eltérést, a *sport*, a *győzelem/vesztés* és a *negatív érzelmek* terén.

- Mind a *magyarok*, *angolok*, *törökök*, *japánok* és *indiaiak* esetében a *férfiak* szignifikánsan nagyobb súllyal kötötték össze a versengést a sporttal, mint a *nők*. Ez alól egyedül a *kínaiak* voltak kivételek, akiknél a sport kicsi kategóriának bizonyult, de ebben a *nők* adtak több asszociációt.
- A *győzelem/vesztés* és a *negatív érzelmek/agresszió* kategóriák viszont több országban a *nőknél* fordultak elő szignifikánsan nagyobb súllyal. A *győzelem/vesztés* kategória csak az *európai (angol, magyar, török) nők* esetében volt szignifikánsan nagyobb. A válaszok kategórián belüli megoszlása viszont eltért a három csoportban. A magyar mintában a nemi különbség abból adódott, hogy a magyar nők szignifikánsan nagyobb súllyal említettek vesztesre, kudarcra vonatkozó asszociációkat, mint a magyar férfiak. Az angol és a török mintában a különbség viszont abból fakadt, hogy a nők szignifikánsan nagyobb súllyal említettek a győzelemre vonatkozó asszociációkat, mint a férfiak.
- A *negatív érzelmek/agresszió* kategóriában viszont a *három ázsiai ország női* válaszadóinak asszociációi voltak szignifikánsan nagyobb súlyúak. Bár a kategóriák szintjén nem volt szignifikáns nemi különbség sem a magyar, sem az angol csoportban, ha a legnagyobb súlyú asszociációkat tekintjük, akkor ebben a két csoportban is a *nők negatívabb és ellenségesebb* jelentést tulajdonítottak a versengésnek, mint a férfiak. A magyar nők inkább összekapcsolták a versengést az ellenségességgel és a stresszel, mint a magyar férfiak. Az angol nők nagyobb súllyal említették az agresszió és harc szavakat, mint az angol férfiak. Mindezek alapján elmondható, hogy az általunk vizsgált hat csoportból egyedül a szekularizált iszlám országban élő török nők versengésnek tulajdonított jelentése az, amelyik nem tartalmazott több negatív elemet (agressziót, ellenségességet, konfliktust, deaktiváló negatív érzelmeket), mint a férfiaké, az első 20 legnagyobb súlyú asszociáció között az ő esetükben egyetlen negatív tartalmú sem szerepelt. Sőt – mint azt fentebb írtuk – a török nők versengésértelmezésének fókuszában jelentősebb szerepet kapott a győzelem, és szignifikánsan több motivációra (ambícióra) vonatkozó asszociációt is adtak, mint a török férfiak, és éppolyan szorosan kapcsolták össze a versengéssel a pénzt és a gazdaságot, mint az egyetemista férfiak.
- Az egyes országok férfi és női válaszadóinak a versengéssel kapcsolatos szubjektív értelmezését tekintve - bár minden országban találtunk mind az asszociációk, mind a kategóriák szintjén szignifikáns nemi különbségeket – annak hangsúlya és struktúrája jobban hasonlított egymásra, mint egy másik ország tagjainak versengés értelmezésére. Mindezek alapján a *kulturális hatás meghatározóbbnak* tűnik a versengésnek tulajdonított jelentésben, mint a nemi szocializáció - egy adott országon belüli - lehetséges különbségeiből fakadó hatás.

A gazdasági fejlődés és a versengés szubjektív jelentése:

- A vizsgálatban szereplő országok közül a legnagyobb GDP-vel Japán és Nagy-Britannia rendelkezik, mindkét országra az utóbbi másfél évtizedben a poszt-materialista értékek voltak a jellemzőek és mindkét ország az utóbbi három évben gazdasági stagnálásban vagy recesszióban volt. A jelen vizsgálatban sem az angol, sem a japán egyetemisták nem értek el kiemelkedő értéket a motiváció, az erőfeszítés, a küzdelem, valamint a gazdaság és munka kategóriájában, és a pénz nem volt vezető asszociációjuk.

- Ezzel szemben a három gazdaságilag jelenleg fejletlenebb, ugyanakkor kontinuu gazdasági fejlődést mutató, materiális és túlélési értékekkel jellemezhető ország, Kína, India és Törökország egyetemistái esetében megragadhatóak voltak a gazdasági fejlődés McClelland (1961) által leírt motivációs előrejelzői. A **kínaiaknál** nagy súllyal szerepelt a *motiváció* és az *erőfeszítés*, az **indiaiaknál** a *sok örömmel járó motiváció*, a **törököknél** a *gazdaságra, a pénzre, a piacra irányuló ambíció*.

A kínai és a japán versengésfogalom összehasonlítása

- A két csoport versengésértelmezése csak nagyon kevés hasonlóságot mutatott. A konkrét asszociációk szintjén számolt Átfedési Index mindössze 11 százalék, az egyik legalacsonyabb volt.
- A **kínaiak** vezető asszociációja az *erőtéljes/intenzív* és ehhez társul a *nyomás*, a *kegyetlen harc*, mely ösztönösebb, *agresszív* versengésre utal. A **japánoké** az *atlétikai találkozó* (az *undokai*), amely egy hatalmas közösségi megmozdulás, *világos szabályok mentén zajló versengés/verseny*.
- A **kínai** versengés fogalom, a túlélési értékekkel összhangban sokkal *energikusabbnak, kegyetlenebbnek, direkttebbnek* mutatkozik. Ezzel szemben a **japán** versengés fogalom a versengést sokkal inkább *intézményesült, indirektebb, személytelenebb, és szabályozottabb*, vagyis sokkal kifinomultabb formáiban ragadja meg, amely inkább a poszt-materialista értékeknek felel meg.
- Az *erőfeszítés* fogalma a kelet-ázsiai motivációs felfogás lényege. Bár a **kínaiak** szignifikánsan több súlyozott asszociációt adtak a japánoknál a *motiváció* kategóriában, ugyanakkor mindkét csoportban a motiváción belül az erőfeszítés jelentősebb alkategória volt. A **kínaiak** esetében ehhez társul a *munka* és a *képességek* kategória is, mely mindkettő szignifikánsan nagyobb arányban határozza meg a versengés jelentését, mint a japánoknál. A **kínai** versengés fogalom tehát inkább hordozza a „*Konfucianus Dinamizmus*” értékeit (Bond, 1988) mint a japán.

A versengés szubjektív jelentése a poszt-szocialista és túlélési értékekkel rendelkező magyarországi egyetemisták körében:

- A magyar egyetemisták versengésnek tulajdonított szubjektív jelentésében a kínaiak és az indiaiak után a legmagasabb a *motiváció* kategória. Az *erőfeszítés* alkategória a kínaiakéval azonos százalékot ért el.
- A *motivációra* vonatkozó asszociációknál azonban a magyar versengésjelentésben magasabb százalékot értek el a negatív érzelmekre és az *agresszióra* vonatkozó asszociációk. A kínaiak esetében a negatív érzelmek/*agresszió* kategóriánál lényegesen dominánsabb helyet foglal el a jelentésben a *motiváció*, az indiaiak esetében a *motivációnál* nem a negatív, hanem a pozitív érzelmek érnek el nagyobb százalékot. A viszonylag erős *motivációs* készletés lehetséges pozitív eredményét a magyar egyetemisták esetében veszélyeztetheti a negatív és ellenséges érzelmek jelenléte, a riválisok egymás törekvéseit akadályozhatják. A túlélési értékek és a magasabb *motivációs* utalások gazdasági fejlődéssel való összefüggését (Lynn, 1991; McClelland, 1961) ez az utóbbi kapcsolat nehezítheti.

Az individualizmus és kollektívizmus, valamint a versengés szubjektív jelentése

- Az asszociációk szintjén a legnagyobb átfedést a két erősen individualista és autonóm szelffel rendelkező csoport, az angol és a magyar versengésjelentése mutatta.

Ugyanakkor ennek a két csoportnak az asszociációi magas átfedést mutattak a kollektívizmussal és kölcsönösen függő szelffel jellemezhető indiai válaszdók asszociációival.

- A két leginkább kollektivistá és kontextuális szelffel rendelkező csoport, a török és az indiai, asszociációi viszont csak kevés átfedést mutattak. Mindez arra utal, hogy a versengés szubjektív jelentésének milyensége nem elsősorban az individualizmus – kollektívizmus illetve az autonóm – kölcsönösen függő én-konstrukció kulturális dimenziók mentén dől el, nem azok által meghatározott.

Szalay és Deese (1978) szerint a kommunikáció pszichológiai szempontból azon múlik, hogy tudjuk, mely témák fontosak másoknak, és ezekhez a témákhoz úgy viszonyulunk, hogy az összhangban legyen azzal a szubjektív jelentéssel, amit az emberek tulajdonítanak nekik. A jelentés számos összetevőből áll, és ezek az összetevők reprezentálják azt, hogy miként érti és értékeli az adott szót, illetve fogalmat egy személy. Ezek az összetevők egyáltalán nem esetlegesek és nem is közhelyszerűek. Ez egyértelműen világossá válik, ha egy meghatározott jelenséggel kapcsolatban a saját nyelvben és kultúrában kapott asszociációkat – amelyeket magától értetődőnek tartunk – összehasonlítjuk egy másik nyelven és másik kultúrában kapott asszociációkkal. Ekkor egyértelmű lesz, hogy a triviálisnak tűnő asszociációk a szubjektív kultúra mélyebb vonásait tárják fel és azt, ahogyan az adott kultúra különbözik a másiktól. Az AGA módszer segítségével sikerült hat különböző kulturális csoportban a versengésről kialakított legfőbb jelentéstartalmakat azonosítani.

2. Vizsgálat. A versengés szociális reprezentációja és a csalással való összefüggése: francia-magyar összehasonlítás

A versengés szociális reprezentációját és annak a szabálytalansággal vagyis csalással való összefüggését francia-magyar összehasonlításban vizsgáltuk. A vizsgálatban mindkét országból egyetemisták vettek részt, összesen 104 francia és 107 magyar egyetemista és az alkalmazott módszer a Verges-féle (1994) asszociatív módszer technika volt. A francia egyetemistákhoz képest a magyar egyetemisták nem rendelkeztek a versengés jelentésével kapcsolatos centrális maggal, vagyis egy társadalmilag erős konszenzus alatt lévő jelentéstartalommal. A magyar egyetemisták versengés reprezentációja inkább eredmény centrikus, a franciáké inkább folyamat és önfejlődés centrikus volt. A versengés és a család között a magyar egyetemisták esetében szorosabb kapcsolat volt, ezen belül az iskolai család inkább része volt a magyar reprezentációnak, mint a franciának (Orosz és Roland-Levy, 2013).

3. Vizsgálat. Az akadémikus család (szabálytalanság) és a versengés összefüggéseinek kísérletes vizsgálata, francia-magyar összehasonlításban

Az itt ismertetett vizsgálat eredményei Orosz Gábor Franciaországban sikeresen megvédett doktori disszertációja alapjául szolgáltak (Orosz, 2010). A vizsgálat a nemzeti hovatartozás, a kísérleti helyzet és az egyéni versengéshez fűződő viszony hatását kívánta feltárni a versengésbeli csalásra. A magyar vizsgálatban 16X3 fő, vagyis összesen 48 vett részt. A francia vizsgálatban 22X3 vagyis 66 fő vett részt. Korábbi kérdőíves vizsgálatok arra utaltak, hogy a magyar diákok inkább csalnak vizsga helyzetben és kevésbé érznek emiatt büntudatot, mint francia társaik, a kísérletes vizsgálatban azonban ezzel ellenkező eredményt kaptunk. A francia diákok csaltak szignifikánsan, többet, elsősorban az úgynevezett „kollaboratív család”,

vagyis a közös problémamegoldás terén. A családi arány összefüggést mutatott a versengési attitűddel. Az úgynevezett „önfejlesztő versengők” kevesebbet csaltak. A magyar résztvevők esetében a versengés mint feltétel jelenléte jósolta be egyedül a csalás megjelenését, a franciák esetében, akik körében a csalás leginkább kollaboratív csalás formájában nyilvánult meg, a résztvevő felek közötti ismeretség/kapcsolat volt a csalás legerősebb előrejelzője (Orosz, Fülöp, Roland-Levy, 2010).

4. Vizsgálat. A kapcsolati preferenciák és a társas összehasonlítás, az önértékelés és mások önértékelésének percepciója közötti összefüggés kulturális különbségei

A versengés egyik alapfolyamata a társas összehasonlítás. A jelen vizsgálat a kutatási céljaink közül az egyéni és a kulturális meghatározókat egyaránt vizsgálta. Feltételezzük, hogy a versengés szabályosságában vagy illetve a szabályok közül történő kilépésben szerepet játszhat a versengő felek önértékelése illetve a saját és mások értékelése közötti különbség. Az itt elvégzett vizsgálat arra kereste a választ, hogy van-e kulturális különbség abban, hogy a társas összehasonlításbeli eltéréseket mennyire tolerálják az egyes kultúrákon belül, hogyan befolyásolják azok a választásokat. A fenti összefüggéseket négy ország összehasonlításában vizsgáltuk Prof. Susumu Yamaguchi-val (University of Tokyo), Hiroaki Morio (Kansai University, Japán), Chunchi Lin (Open University, Japan), Huajian Cai (Chiense Academy of Sciences), Yiyuan Xu (University of Hawaii, USA), Yasuki Yagi (Ritsumeikan University, Japan) együttműködve. A vizsgálatban USA, kínai, japán és magyar egyetemisták vettek részt (összesen 479). A négy ország fiataljainak önértékelését összehasonlítva (Rosenberg-skála), a magyar fiatalok önértékelése azonos szintű volt mint az amerikaiaké, a kínaiaké náluk szignifikánsan alacsonyabb, a japánoké pedig a legalacsonyabb. A kérdőíves vizsgálat eredménye szerint a magyar fiatalok hasonlóan az amerikai, japán és kínai fiatalokhoz a **közepes önértékelésű társat preferálják a magas, illetve alacsony önértékelésűvel szemben mind a baráti, mind a munkatársi kapcsolatokban**. Ugyanakkor, a magas és az alacsony önértékelésű személy közül az amerikaiakhoz és a kínaiakhoz hasonlóan egyértelműen a magas önértékelésű személyt preferálják az alacsony önértékelésűvel szemben, elsősorban a munkatársi kapcsolatban. A japán fiatal felnőttek ezzel szemben mindkét kapcsolatban inkább az alacsony önértékelésűt választják, de ők is kevésbé pozitívak az alacsony önértékelésű személlyel, ha munkatársi kapcsolatról van szó. Az eredményekről az International Association of Cross Cultural Psychology, Melbourne-ben rendezett konferenciáján számoltunk be (Fülöp, Yamaguchi, 2010).

5. Vizsgálat. A kulturális kötöttség és lazaság, mint a szabálytartás egyik kulturális meghatározója

A **szabálytartás kulturális meghatározóinak** kutatásába illeszkedik a Gelfand és mtsi (és Fülöp Márta részvételével) zajló vizsgálat (Science, 2011), amely a kulturális kötöttséget és lazaságot vizsgálta. Ezt a dimenziót kérdőíves vizsgálatban a normák betartásával kapcsolatos nézetek alapján azonosítottuk. A vizsgálatban 32 ország vett részt, ezek között a magyar válaszadók átlaga az egyik legalacsonyabb volt, vagyis a normák betartása tekintetében más országok válaszadóihoz viszonyítva különösen „lazának” bizonyultunk, vagyis a normák bár léteznek, ezeket nem tekintik az emberek magukra kötelező érvényűnek, nem tartják be őket és ezt a társadalom csak kevéssé szankcionálja. A Gelfand és mtsi (2011) vizsgálat alapján

közvetetten arra következtethetünk, hogy a hazai versengések esetében is kevésbé érvényesül a versengés implicit (normák) és explicit szabályainak a betartása. Ahogyan a szabálytartó versengés szituatív összefüggéseit kereső vizsgálatunk mutatja a szabályok be nem tartása rosszabb emberi kapcsolatokkal, alacsonyabb bizalommal, kevesebb a versengő felek közötti együttműködéssel és kevésbé élvezetes versengéssel jár együtt.

A győzelem és vesztes pszichológiája és a konstruktív/illetve szabálytartó versengés és annak kulturális különbségei

Az AGA-vizsgálat rávilágított arra, hogy a győzelem és a vesztes minden vizsgált kulturális csoportban része a versengés jelentésének, bár az, hogy mennyire dominálja a versengés jelentéstartalmát, nagyon eltérő lehet. A győzelem/vesztés kiemelkedő jelentéstartalom volt az angol, a magyar és az indiai csoportban, de nem volt kiemelkedő jelentősége a kínai, a japán és a török csoportban.

A sikeres versengés integráns része az emberi énefejlődésnek, és alapvető szerepet játszik abban, hogy a versenyen alapuló társadalmakban az egyének helyt tudjanak állni. A **konstruktív és szabálytartó** egyik legfontosabb feltétele, hogy a győzelemmel és a veszteséssel kapcsolatban a társadalom tagjai kialakítsák magukban az adott helyzetnek leginkább megfelelő és sikeresen alkalmazható megküzdési stratégiákat – vagyis képesek legyenek kezelni mind a győzelmet, mind a vesztesést (pl. Fülöp, 2001a, Fülöp és Berkics, 2007).

A pszichológiai szakirodalom Fülöp és Berkics (2007) előtt nem vizsgálta elmélyültebben és szisztematikusan, hogy a győzelemre és a vesztesre milyen érzelmi és viselkedéses válasszintázatok lehetségesek, ezek egymással milyen összefüggésben állnak, illetve azt, hogy a különböző győzelemre és a vesztesre adott reakciószintázatok alkotnak-e egymástól eltérő megküzdési módokat. A rendelkezésre álló ismeretek fragmentáltak voltak, csupán egy-egy vonatkozását tárták fel a győzelem és vesztes pszichológiájának.

Miután megvizsgáltuk, hogy milyen érzelmi, viselkedéses és interperszonális reakciószintázatok azonosíthatóak a győzelemmel és a veszteséssel kapcsolatban a középiskolás, serdülő korosztályban felmerült a kérdés, hogy vajon ezek a szintázatok általánosíthatóak-e más életkori csoportokra is, vagy a kapott eredmények specifikusan a serdülő korosztály győzelemmel és versengéssel való megküzdésére érvényesek. Ezért a vizsgálatot megismételtük a felnőttkor küszöbén lévő egyetemista csoporttal.

6. Vizsgálat. A győzelem és vesztes pszichológiája magyar egyetemisták körében

Vizsgálódásunkat kiterjesztettük a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés egyetem helye és születési hely szerinti demográfiai összefüggéseire is.

Résztevők

A kérdőívet 302 fő töltötte ki, közülük 111 fő (38%) volt férfi, 178 fő (62%) pedig nő (14 főnél hiányzik ez az adat). Életkorukat tekintve 19 és 34 év közötti fiatal felnőttek voltak a résztvevők, átlagéletkoruk 22,5 év volt. A résztvevők mindegyike egyetemi hallgató volt.

A vizsgálati módszer

A vizsgálatban zárt kérdéses kérdőívet alkalmaztunk. A kérdőív tételei azonosak voltak a magyar középiskolásokkal folytatott korábbi vizsgálat tételeivel (Fülöp és Berkics, 2007). A kérdőív vizsgálta:

A versengéshez fűződő személyes viszonyt

- *A személyes versengés mértékét* (5-fokozatú Likert-típusú skála; 1= Egyáltalán nem vagyok versengő; 5=Erősen versengő vagyok)
- *A válaszadó beclését arra vonatkozóan, hogy milyenek látja környezete őt a versengés szempontjából* (1= Egyáltalán nem tartanak versengőnek; 5= Nagyon versengőnek tartanak).

A győzelem és vesztes feldolgozásának különböző aspektusait:

A válaszadóknak egy 5-fokú, Likert-típusú skálán kellett jelezniük, hogy mennyire jellemző rájuk győzelem vagy vesztes esetén egy-egy érzélem, egy-egy értelmezés, illetve viselkedéses válasz (1=egyáltalán nem jellemző; 5= nagyon jellemző). Összesen 91 kijelentést kellett megítélniük.

- *Az érzelmi következményeket:*
 - Győzelem esetén: például „Büszke vagyok”; „Boldog vagyok”; „Fel vagyok dobva”; „Izgatott vagyok”; „Megnő az önbizalmam”; „Lelkiismeret-furdalást érzek”; „Zavarba hoz”; „Sajnálom a vesztest”; „Kárörömet érzek”; „Semmit nem érzek”.
 - Vesztes esetén: például „Szégyellem magam”; „Szomorú vagyok”; „Kimerült vagyok”; „Dühös vagyok magamra”; „Irgykedek”; „Csalódott vagyok”; „Elveszitem az önbizalmam”; „Depressziós leszek”; „Semmit nem érzek”.
- *Az interperszonális következményeket:*
 - Győzelem esetén: például „A boldog győztest az emberek általában elismerik”; „A győzelem irigységet vált ki”; „A győztesnek szerénynek kell lennie, mert különben kivívja mások ellenérzését”; „Félek, hogy nem fognak szeretni”.
 - Vesztes esetén: például „Lenézettnek érzem magam”; „Félek, hogy nem fognak szeretni”.
- *A viselkedéses következményeket:*
 - Győzelem esetén: például „A győzelem energiát ad a folytatáshoz. Még nagyobb erővel dolgozom utána”; „Kieresztek egy-egy győzelem után. Utána kevesebbet dolgozom”.

- Vesztes esetén: például „Igyekszem elkerülni a versengéssel járó helyzeteket a jövőben”; „A vesztes energiát ad, legközelebb nagyobb erőfeszítéssel, még többet dolgozom”.

A versengési partner szerepét:

- Négyféle szerepet vizsgáltunk: barát, ellenség, ösztönző, összehasonlítás másik

A győzelemmel és a veszteséssel kapcsolatos érzelmek időtartamát:

- Ugyancsak Likert-típusú skálán kellett eldönteniük a válaszadóknak, hogy milyen sokáig maradnak fenn a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos érzelmek.

A társas kívánatosságot:

A társas kívánatosságot a Marlowe-Crowne Társas Kívánatosság Skála (MCSD, Crowne és Marlowe, 1960) rövidített C változatával mértük (Reynolds, 1982).

Eredmények

Nemtől és egyetem helyétől függetlenül az egyetemisták versengőbbnek értékelik magukat, mint amit a társas környezetük – véleményük szerint – képes felismerni. Ez egyetemista korban is az alapvetően intrapszichésen működő versengési motiváció és a tényleges manifeszt magatartás közötti diszkrepanciát tételezi.

Az egyetemista csoporttal zajló kutatás során is sikerült azonosítanunk mind a győzelemre, mind a vesztesre vonatkozóan lehetséges, egymástól kvalitatívan különböző érzelmi mintázatokat.

Az egyetemista mintán a **győzelemmel** kapcsolatban szintén **négyféle érzelmireakció-mintázatot** tudtunk azonosítani. Három pozitív viszonyban állt a győzelemmel: az *Öröm és aktiváció*, az *Énfelnagyítás* és a *Szerénység* (utóbbi a győzelem utáni énfelnagyítás kontroll alatt tartására utal), valamint szintén egy, a győzelemmel negatív viszonyt kifejező mintázatot találtunk a *Zavar és szociális óvatosságot*.

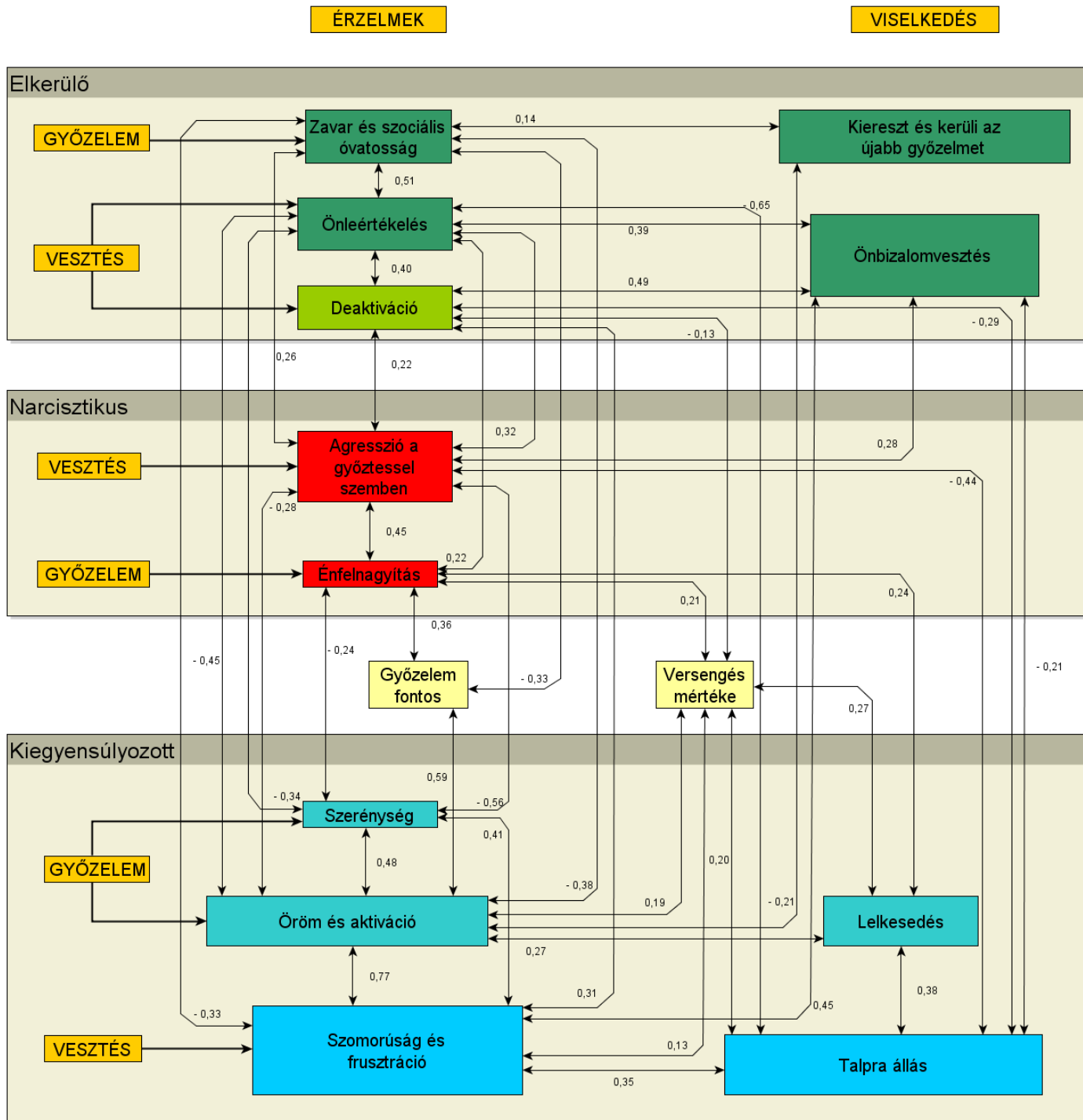
Vesztes esetén szintén **négyféle érzelmireakció-mintázatot** azonosítottuk az *Önleértékelést*, a *Szomorúság és frusztrációt*, az *Agressziót a győztesrel szemben* és a *Deaktivációt* (utóbbi a vesztes egyén energiaháztartását helyezi a fókuszba, vagyis a gyengeségének, fáradtságának, tehetetlenségének mértékét).

A viselkedési reakciók tekintetében a **győzelemmel** kapcsolatban szintén a *Lelkesedés* faktora emelkedett ki

Vesztes esetén a *Talpra állás és fejlődés* és az *Önbizalomvesztés* faktorát azonosítottuk.

A győzelem érzelmi mintázatai és a vesztes érzelmi mintázatai ebben a korosztályban is egyrészt jól érzelmezhető kapcsolatban állnak egymással, másrészt a győzelmet és a vesztes követő viselkedési tendenciákkal, és együttesen alkotják a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés adaptívabb és kevésbé adaptív mintázatait (lásd 1. ábra).

1. ábra. A győzelemre és a vesztesre adott érzelmi és viselkedési reakciók mintázatai magyar egyetemisták körében

- A győzelemmel kapcsolatos *Öröm és aktiváció* – amely a győzelem után energikus továbblépést eredményez – a leginkább a vesztesből talpra álló és továbbfejlődésre készülő *Szomorúság és frusztrációval* mutatott erős együtt járást. A győzelemmel kapcsolatos narcisztikus *Énfelnagyítás* legerősebben a vesztes *Győztesrel szembeni agressziójával* mely utóbbi az *Önbizalomvesztéssel* mutatott együttjárást. A

győzelemmel kapcsolatos *Zavar és szociális óvatosság*, amely a jövőbeni győzelmek elkerülésének vágyával járt együtt, vesztes esetén érzelmileg *Önleértékeléssel*, az *Önleértékelés* pedig viselkedésesen az *Önbizalomvesztéssel* és a versengési helyzetek kerülésével mutatott együttjárást (lásd 1. ábra).

- A *személyes versengés mértéke* és a *győzelem fontossága* leginkább a győzelem és a vesztes *adaptív kezelésével* mutatott különböző erősségű pozitív együttjárást (*Öröm és aktiváció* és *Lelkesedés* győzelem esetén és *Szomorúság és frusztráció*, valamint *Talpra állás* vesztes esetén) (lásd 1. ábra).
- Ezen összefüggések alapján az egyetemista csoportban is lehetőség nyílt megkülönböztetni a versengés leginkább adaptívnek tekintett érzelmi-viselkedés-társas mintázatát, a *kiegyensúlyozott versengést*, valamint két kevésbé adaptív mintázatot a *narcisztikus versengést* és az *elkerülő versengést* (lásd 1. ábra).

Az egyetem helye és a születési hely szerinti különbségek

- Nem volt szignifikáns különbség a saját versengés megítélésnek a mértéke és a között, hogy a megkérdezett szerint a társak mennyire tartják versengőnek sem az egyetem helye, sem a születési hely szerint. Ugyanakkor a győzelem a Budapesten egyetemre járóknak szignifikánsan fontosabb volt.
- A **győzelemre adott érzelmi reakciók** faktoraiban az egyetem helye szerint három faktoron is szignifikáns különbség mutatkozott. A Budapesten tanulók az *Öröm és aktiváció* és a *Szerénység* faktoron, a vidékiek a *Zavar és szociális óvatosság* faktoron érték el magasabb értéket. A születési hely szerint nem volt különbség a győzelemre adott érzelmi reakciók faktorszkóráiban.
- A **vesztésre adott érzelmi reakciók** faktoraiban is találtunk szignifikáns eltérést az egyetem helye szerint. A Budapesten tanulók a *Szomorúság és frusztráció* faktoron, a vidéken tanulók az *Önleértékelés* faktoron érték el szignifikánsan magasabb átlagot. A vidéken születettek inkább jellemzőnek bizonyult az *Agresszió a győztes szemben* vesztes esetén, mint a Budapesten születettek.
- A győzelemre adott viselkedéses reakciók esetében a Budapesten tanulókra inkább jellemző volt, hogy legközelebb is megpróbálnak győzni, *energiát nyernek a győzelemből* és *új célokat állítanak fel*.
- A vesztesre adott viselkedéses reakciók esetében a Budapesten egyetemre járókra jellemzőbb volt a *Talpra állás és fejlődés*.
- A vidéken egyetemre járók inkább tekintik a riválisukat *ösztönzőnek* és *ellenségnek*, mint a Budapesten egyetemre járók. A *vidéken születettek* inkább tekintik a riválisukat *ellenségnek*, mint a Budapesten születettek.

7. Vizsgálat. Magyar serdülők és egyetemisták győzelemmel és veszteséssel való megküzdésének mintázatai: összehasonlító elemzés

A vizsgálat célja

- Az összehasonlítás során fel kívánjuk tárnai, hogy melyek a győzelemmel és veszteséssel való megküzdésnek azok a mintázatai, amelyek mindkét életkori csoportban és mintán

jellemző megküzdési módok, ezért feltehetőleg általánosíthatók, és melyek azok a jellemzők, amelyek különböznek a két életkori csoportban.

- A versengéshez fűződő viszony és a győzelemmel és veszteséssel való megküzdés lehetséges életkori változásainak feltárása a keresztmetszeti vizsgálattal.

Résztvevők

Összesen 640 magyar, közép-, ill. felsőoktatásban részt vevő személy adatait vizsgáltuk. Közülük 351 középiskolás (54,8%) és 289 egyetemista (45,2%) volt. Mindkét mintában kevesebb volt a fiú, mint a lány: a középiskolásoknál a kitöltők 44%-a, az egyetemistáknál 38%-a volt a fiúk/férfiak részaránya. A középiskolások mindegyike budapesti volt, az egyetemisták 43 százaléka budapesti egyetemre járt, 57 százaléka vidéki egyetemre járt.

Módszer

Az azonos módszerrel (Demográfiai kérdőív, Győzelem és Veszteség Kérdőív, Marlowe-Crowne-C kérdőív) felvett adatok statisztikai elemzése, a konstruktum ekvivalenciák (Tucker-phi, Van de Vijver és Leung, 1997) megállapítása, skálák képzése, az eredmények skálák mentén történő összehasonlítása, a funkcionális ekvivalenciák megállapítása volt. A konstruktum és funkcionális ekvivalenciák alapján a Győzelemmel és Veszteséssel kapcsolatos Érzelmi és Viselkedéses Megküzdés Modell magyar mintán történő felállítása volt.

Eredmények

A győzelemre és veszteségre adott érzelmi és viselkedéses reakciók esetében a reakciómintázatok nagy része megegyezett a két csoportban, a konstruktumekvivalencia vizsgálatok alapján (Tucker-phi > 0,85, Van de Vijver és Leung, 1997) a magyar serdülők és a felnőttkor küszöbén álló fiatalok közel azonos módon konstruálják meg a győzelemre és veszteségre adott pszichés válaszokat.

A **győzelemre** adott **érzelmi reakciók** esetében a négy azonosított mintázat közül három strukturális ekvivalenciát mutatott: az *Öröm és aktiváció*, az *Énfelnagyítás* és a *Zavar és szociális óvatosság*. Mindössze egy reakció volt eltérő: a gimnazistáknál a negyedik mintázat a győzelemmel és önmagával való *Elégedettség*, az egyetemistáknál a *Szerénység* volt.

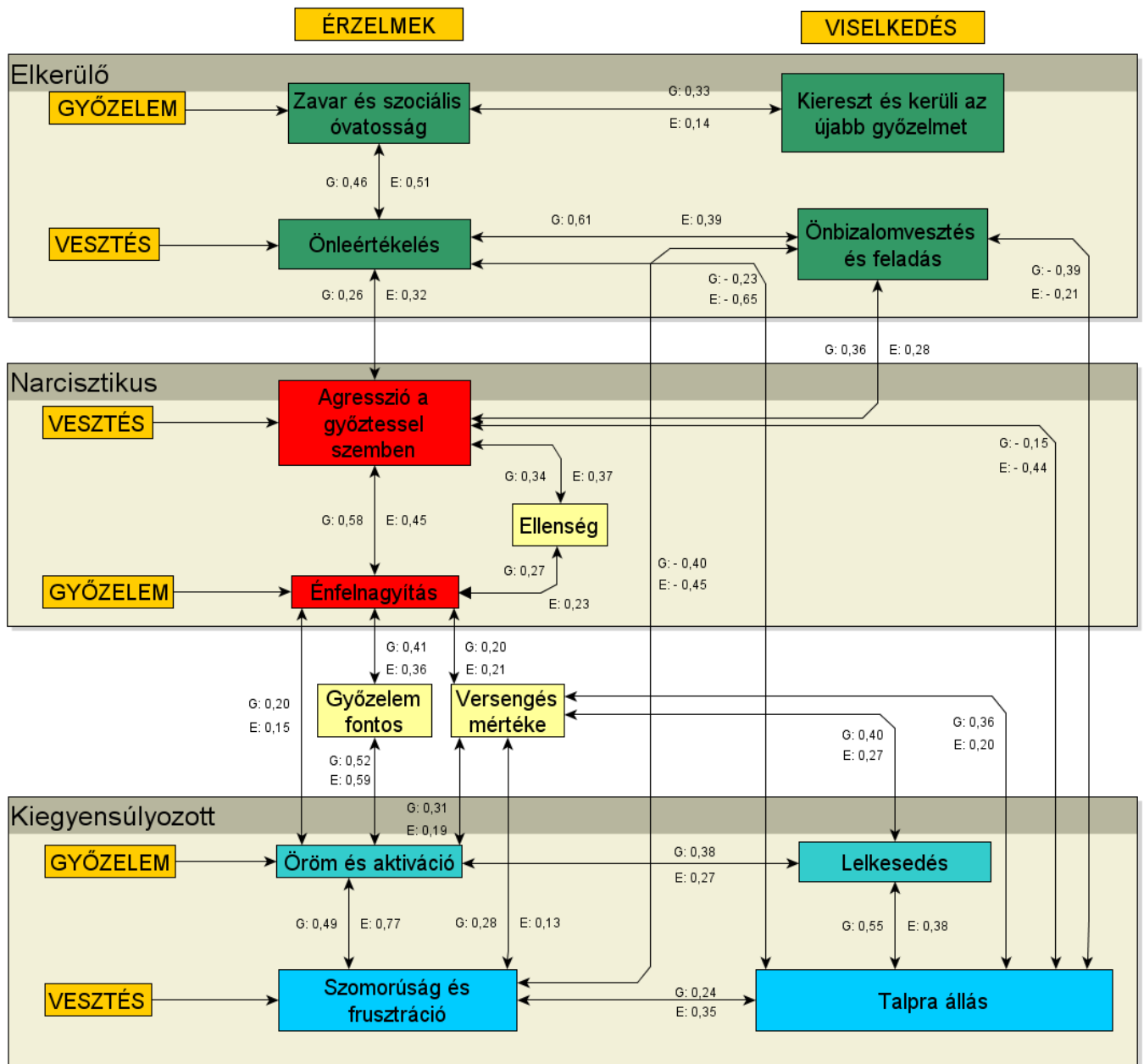
A **vesztésre adott érzelmi reakciók** esetében is három strukturálisan megegyezőt találtunk: az *Önleértékelést*, az *Agressziót a győztesrel szemben* és a *Szomorúság és frusztrációt*. Az egyetlen eltérés az egyetemistáknál azonosított negyedik reakciómintázat, a *Deaktiváció* volt.

A **győzelemmel** kapcsolatosan azonosított **viselkedési reakció** a *Lelkesedés* is strukturálisan ekvivalens volt és hasonlóképpen strukturálisan ekvivalens volt a **vesztéssel** kapcsolatos *Talpra állás és fejlődés*, valamint az *Önbizalomvesztés*.

Ez a nagyfokú egyezés arra utal, hogy a győzelem és veszteség érzelmi és viselkedéses feldolgozásának olyan mintázatait sikerült azonosítanunk, amelyek legalábbis erre a két korosztályra és a magyar fiatalokra általánosíthatónak tűnnek, hiszen két különböző életkorú és élethelyzetű csoportban a győzelem és veszteség mintázatai a Tucker-phi vizsgálatok alapján megfeleltek a legszigorúbb konstruktumekvivalencia szabályainak (Van de Vijver és Leung, 1997).

Nemcsak az egyes reakciómintázatoknak volt megegyező konstruktuma, hanem ezeknek a mintázatoknak az egymással való összefüggései is számos egyezést (funkcionális ekvivalencia) mutattak. Ezek alapján felállítottuk a Győzelem és Vesztes kezelésének közös Pszichológiai Modelljét, amelyben három tipikus érzelmi-viselkedéses-társas mintázatot különböztettünk meg: a *kiegyensúlyozott*, a *narcisztikus* és az *elkerülő versengést* (2. ábra).

2. ábra. A győzelem és a vesztes kezelésének reakció mintázatai: a Győzelem és Vesztes Pszichológiai Modellje magyar középiskolások és magyar egyetemisták körében

Megjegyzés: a gimnazistákra jellemző korrelációt a G; az egyetemistákra jellemző korrelációt az E jelzi.

- A leginkább adaptív megküzdési móddal a **kiegyensúlyozott versengés** jellemezhető, amely során a győzelem és a vesztes által keltett érzelmek, az öröm, büszkeség, illetve

szomorúság és frusztráció megélhető, azonban a kiegyensúlyozott versengő mind a győzelem, mind a vesztes hatására energikus marad, talpra áll és vállalja a további kihívásokat.

- Kevésbé adaptív a **narcisztikus versengés**, melyet a győzelemmel kapcsolatos narcisztikus, kárörvendő, a veszteset lenéző és önfelnagyító reagálás jellemez, amely azzal is jár, hogy a győztes kiereszt, és nem állít fel új célokat. Ehhez vesztes esetén a győztes iránti agresszió, harag és gyűlölet, valamint a vesztes elfogadásának nehézsége, önbizalomvesztés és feladás társul. A narcisztikus versengésre a versengési partnerrel kialakított ellenséges viszony a jellemző.
- Hasonlóan kevésbé adaptív megküzdési móddal jár az **elkerülő versengés**, amelyre győzelem esetén a zavar, a társas környezet ellenérzéseitől és szeretetének az elvesztésétől való félelem és a versengés és győzelem jövőbeni elkerülésének az igyekezete jellemez, míg vesztes esetén az önleértékelés és a feladás.

A két korosztály összehasonlítása során úgy tűnt, hogy a középiskolás minta mutatott adaptívabb megküzdést a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatban.

- A **gimnazisták szignifikánsan versengőbbnek** vallották magukat és *fontosabbnak tartották a győzelmet*, mint az egyetemisták.
- A **győzelemre adott érzelmi reakciók** terén a **gimnazisták** inkább reagálnak *Örömmel és aktivációval* mint az egyetemisták.
- Ezzel szemben az egyetemistákat erősebben jellemezte **győzelem esetén a Zavar és szociális óvatosság** mint **érzelmi reakció**.
- A **vesztésre adott érzelmi reakciókat** tekintve az egyetemisták magasabb átlagot értek el az *Önleértékelés* skálán, mint a középiskolások.

A későbbi elemzés azonban feltárta, hogy a különbség valójában **nem a középiskolások és az egyetemisták között** van, hanem a **budapestiek** (budapesti középiskolások és Budapesten tanuló egyetemisták között nem volt különbség) **és a vidéken tanuló egyetemisták között**, vagyis nem életkori, hanem Budapest-vidék különbségről van szó. A **budapestiek jobb megküzdési stratégiákkal** rendelkeznek (életkortól függetlenül), mint a vidékiek.

- Az összehasonlító vizsgálatunkban volt egy életkorinak bizonyuló különbség, amely viszont a **serdülőkorra** vonatkozóan figyelmeztető. A serdülők esetében az elkerülő mintázatban szignifikánsan erősebbek voltak a korrelációs összefüggések (*zavar és győzelem kerülés, önleértékelés és önbizalomvesztés és feladás és nem talpra állás*), mint az egyetemisták esetében. Bár ez a mintázat a statisztikai összehasonlításban kevésbé jellemzi a budapesti csoportot (ezen belül a serdülőket is), amennyiben mégis ez a mintázat jelenik meg, akkor az összefüggések robosztusabbak.

8. Vizsgálat. Kínai középiskolások győzelemmel és veszteséssel való megküzdése

A két különböző korosztályhoz tartozó magyar csoporttal végzett vizsgálat igazolni látszott azt a kiinduló feltevésünket, hogy a vannak a versengésbeli győzelem és vesztes kezelésének olyan emocionális és viselkedéses mintázatai, amelyek mindkét korosztályban megjelennek, és azonos struktúrába illeszkednek. Ez megengedte azt a további feltételezést, hogy olyan folyamatokról van szó, amelyek a győzelem és vesztes lélektanának univerzálisan jellemző vonásai.

Annak érdekében, hogy ezt a feltevésünket ellenőrizzük, egy olyan kulturális közegben ismételtük meg a vizsgálatot, amely a magyartól kulturális értelemben kellően távol van: a Kínában.

A vizsgálat célja

- Egyrészt meg kívántuk tudni, hogy a magyar középiskolások és egyetemisták győzelemmel és veszteséssel való megküzdéséről kapott eredmények mennyire általánosíthatóak, mennyire tükröznek a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos érzelmek és viselkedések univerzális vonásokat.
- A kutatás másik célja az volt, hogy a lehetséges hasonlóságok mellett feltárjuk, hogy milyen győzelemmel és veszteséssel való megküzdés jellemzi azokat a kínai középiskolásokat, akik egy olyan dinamikusan változó társadalomban szocializálódnak, amelyet a rendkívül nagymértékű gazdasági növekedés mellett az értékeknek a folyamatos változása jellemez. A kínai társadalomban intenzív verseny van az élet minden területén, ugyanakkor nincs olyan vizsgálat, amely kifejezetten azt kívánta volna feltárni, hogy ezzel az intenzív versennyel, a versengésbeli győzelemmel és veszteséssel kapcsolatban milyen érzelmi és viselkedési megküzdéssel rendelkeznek a kínai fiatalok.
- A vizsgálat választ kíván adni arra a kérdésre is, hogy milyen adaptív és kevésbé adaptív megküzdési módok azonosíthatók egy olyan társadalom serdülői esetében, amelyben az egyke politika miatt az egyes egyénre óriási nyomás nehezedik, hogy sikeres legyen.
- Arra is választ kerestünk, hogy milyen győzelem és veszteség kezelés jellemző a serdülőkre egy olyan társadalomban, amely erősen individualista és erősen kollektivistista vonásokat egyaránt mutat.
- Arra is választ kívántunk kapni, hogy az egyke politika következményeképpen a fiú és lány gyerekekkel kapcsolatos szülői elvárások hasonlóvá válása miatt, illetve a lány gyerekekkel kapcsolatos megnövekedett teljesítményelvárások következtében a kínai serdülő lányok versengéshez fűződő viszonya és a győzelem és veszteség kezelése mutat-e erre a megváltozott érték- és elvárásrendszerre utaló jellegzetességeket.

Vizsgálati módszer

A vizsgálatban (néhány tétel eltéréssel) ugyanazt a zárt-kérdéses kérdőívet alkalmaztuk, amelyet a magyar középiskolásokkal végzett kutatásban. A kínai gimnazisták esetében értékeltettük a válaszadókkal a saját iskolai teljesítményüket is, ugyanakkor nem vettük fel a Marlowe-Crowne-C Társas Kíváncsiság Kérdőívet.

Résztevők

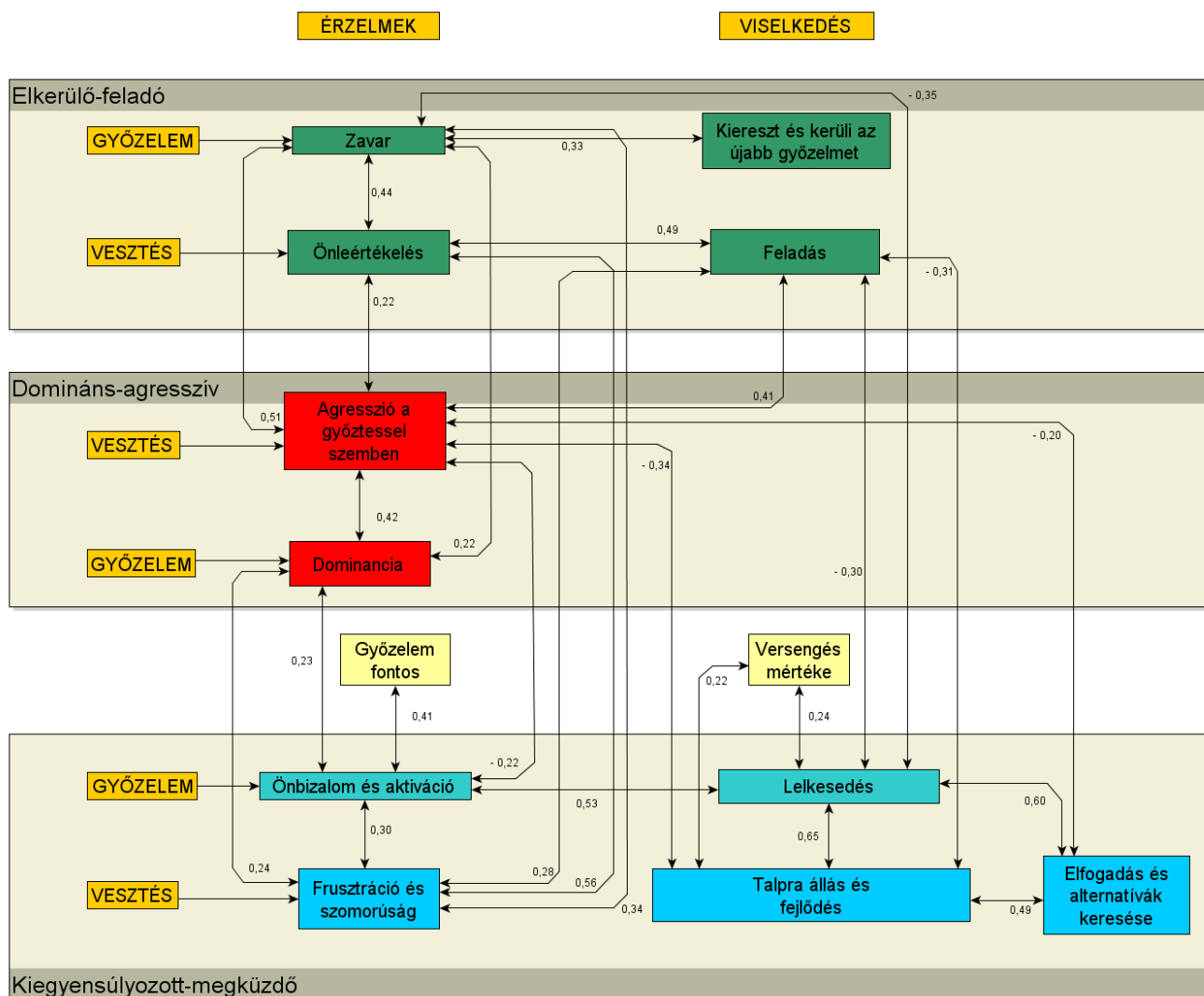
A felmérésben 309 kínai úgynevezett felső középiskolás vett részt Tianjin városából, amelyből 137 fő (44,3%) volt fiú, és 172 fő (55,7%) volt lány (átlagéletkor: 16,21).

Eredmények

A kutatás során a kínai gimnazisták esetében is sikerült azonosítanunk mind a győzelemre mind a veszteségre vonatkozóan egymástól kvalitatívan különböző **érzelmi és viselkedési mintázatokat**.

- A **győzelemre** adott **érzelmi** reakcióknak háromféle mintázatát tártuk fel: a győzelemmel kapcsolatos pozitív érzelmeket magában foglaló *Önbizalom és aktiváció*, amely további energiák felszabadulásával jár; a *Dominancia*, amely a győzelem hatalom- és státusznövelő következményeit foglalja magába; valamint a győzelemmel kapcsolatos konfliktusos érzelmi reakciót tükröző *Zavar* mintázatát.
- A **vesztéssel** kapcsolatban is három **érmireakció-mintázat** különült el: az önmagába vetett bizalom és az önellfogadás elvesztésével járó *Önleértékelés*; a győztes iránti negatív érzelmeket és az érzelmek teljes tagadását tükröző *Agresszió a győztes szemben*; valamint az aktiváló és deaktiváló negatív érzelmeket is magában foglaló *Frusztráció és szomorúság* mintázatát.
- A **győzelemmel** kapcsolatban egy **viselkedéses** reakciót, a *Lelkesedést* sikerült azonosítani, amely az új, versengéssel elérhető célok kitűzését, az önfejlődést és a győzelemből nyert energiák további kihívásokban való felhasználását foglalja magában.
- A **vesztéssel** kapcsolatban három **viselkedéses** reakciómintázatot sikerült azonosítani: a vesztés energizáló hatását magában foglaló *Talpra állást és fejlődést*; az *Elfogadást és alternatívák keresését*; valamint az önbizalom elvesztésével és a versengéskerüléssel járó *Feladást*.
- A kínai középiskolások elsősorban a **rivális** mint *barát* és a rivális mint *ellenség* között tettek különbséget. A *barátságos* versengés az *adaptív/konstruktív* megküzdési mintázatokkal, az *ellenséges* a *nem-adaptív/destruktívabb* megküzdési mintázatokkal mozgott együtt.
- A győzelemre és a vesztesre adott érzelmi és viselkedéses reakciók a kínai csoportban is meghatározott együtt járásokat mutattak. Az érzelmi reakciók esetén a győzelemmel kapcsolatos *Zavar* vesztes esetén az *Önleértékeléssel* járt együtt. A győzelemre adott *Dominancia* a vesztes esetén a *Győztes szembeni agresszióval* mutatott együtt járást. A győzelemre adott *Önbizalom és aktiváció* a vesztesrel kapcsolatos *Frusztráció és szomorúsággal* járt együtt. A viselkedéses reakciók esetében a győzelemmel kapcsolatos *Önbizalom és aktiváció* a *Lelkesedéssel*, a *Zavar* a *Kieresztéssel és a győzelem kerülésével* járt együtt.
- A vesztesre adott érmireakció-mintázatok egyike sem járt együtt a vesztesrel kapcsolatos adaptív viselkedéses reakcióval, mindegyik viselkedésesen a *Feladással* korrelált pozitívan. A vesztesrel kapcsolatos *Talpra állás és fejlődés* valamint a *Vesztés elfogadása és alternatívák keresése* a vesztesre adott érzelmi reakcióktól lényegében függetlenül jelent meg, a győzelemre adott pozitív viselkedéses reakcióval csak a *Lelkesedéssel* valamint az egyénre jellemző *versengési motiváció mértékével* mutatott pozitív összefüggést (lásd 3. ábra). Egy-egy tétel erejéig pozitívan függött össze a *Frusztráció és szomorúság* érzelmi reakcióval is, de a teljes konstrukttal nem függött össze. Ez arra utal, hogy a kínai középiskolások esetében a vesztesrel való adaptív megküzdés csak nagyon kevéssé függ össze a vesztesre adott érzelmi reakciók milyenségével. Ez összhangban van azokkal a kutatásokkal, amelyek a kelet-ázsiai kultúrában az egyéni érzelmek helyett a társas normák és elvárások viselkedésirányító és szabályozó szerepét emelik ki (pl. Yamagishi, 2003).

3. ábra. A győzelemre és a vesztesre adott reakciók mintázatai (csak a 0,2 feletti korrelációk) kínai középiskolások esetében

A kínai középiskolások esetében is három egymástól lélektanilag jól elkülöníthető mintázat rajzolódik ki a győzelemmel és veszteséssel való megküzdéssel kapcsolatban: a kiegyensúlyozott-megküzdő és az elkerülő-feladó mintázat erősen elkülönül, a harmadik mintázat a domináns-agresszív mind a kiegyensúlyozott-megküzdő, mind az elkerülő-feladó mintázattal komplex kapcsolatban állt (3. ábra).

- A versengéshez fűződő **kiegyensúlyozott és megküzdő viszonyt** a mind a győzelemre, mind a veszteségre adott pozitív, energikus, az egyén fejlődését szolgáló érzelmek és viselkedési reakciók kombinációja jellemzi.
- Az **elkerülő-feladó** megküzdési viszonyulás konfliktusos viszonyt jelez a győzelemmel és a veszteséssel szemben is.
- A **domináns - agresszív** viszony leginkább a győzelem és a veszteség státuszmodosító hatására adott reakciómód.

- A *versengési partnerek* közötti interperszonális viszonyt tekintve a konstruktív kiegyensúlyozott és pozitív megküzdési mintázat esetén a *rivalisok inkább barátok*, az elkerülő-feladóban és a domináns-agresszívben *inkább ellenségek*.

9. Vizsgálat. A magyar és kínai középiskolások győzelemmel és veszteséssel való megküzdésének kulturális összehasonlító vizsgálata

A győzelemmel és veszteséssel való megküzdés magyar serdülőkkel és magyar egyetemistákkal végzett vizsgálata feltárta azokat a mintázatokat, amelyek mindkét csoportban megegyeztek és azonos lélektani összefüggéseket mutattak. Ezek alapján felvázoltuk a Győzelemmel és Veszteséssel való Megküzdés Mintázatainak Pszichológiai Modelljét. A kínai serdülőkkel végzett vizsgálat feltárta a vizsgált kínai középiskolás csoportra jellemző győzelemmel és veszteséssel való megküzdés mintázatait.

A kulturális összehasonlító vizsgálat célja:

- Meg kívánja vizsgálni, hogy vannak-e olyan megküzdési mintázatok, amelyek azonosak a két csoport között és amelyek azonos összefüggéseket mutatnak, vagyis egy univerzális lélektani modell irányába mutatnak.
- Meg kívánja vizsgálni a két csoport között milyen kulturális különbségek mutatkoznak a győzelemmel és veszteséssel való megküzdés terén.

A kutatás számos további kérdést tett fel:

- Vajon a korábbi kutatások során azonosított magyarországi ambivalens attitűd a versengéssel kapcsolatban és a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos szocializáció hiányosságai, szemben a kínai egyértelműen pragmatikus, a versengés szükségességét nem megkérdőjelező, ugyanakkor a veszteséssel való aktív megküzdésre biztató szülői és tanári szocializáció megragadható-e a magyar és a kínai középiskolások győzelemmel és veszteséssel való megküzdésének jellegzetességeiben.
- Meg kívántuk vizsgálni, hogy a korábbi, más módszerrel (nyílt kérdéses kérdőívvel) végzett győzelemre és vesztesésre vonatkozó kulturális összehasonlító vizsgálatok (Fülöp, 2002c; Fülöp, 2009a) eredményei, mely szerint a magyar fiatalokra győzelem esetén a társas környezet negatív reakciójától való félelem az inkább jellemző (Fülöp, 2009a), a veszteség esetén pedig inkább a deaktiváló, mint az aktiváló érzelmek (Fülöp, 2002c), megtalálhatóak-e egy más módszerrel végzett és más kulturális csoporttal való összehasonlításban is.

Meg kívántuk vizsgálni, hogy a kutatások szerint szélsőségesen individualistának bizonyuló magyar serdülők és az individualizmussal és kollektívizmussal egyaránt jellemezhető kínai serdülők mutatnak-e bármilyen különbséget a győzelem és a veszteség társas vonatkozásai tekintetében: a győzelemre és a veszteségre adott társas reakciók és a versengési partner szerepének vonatkozásában.

- Meg kívántuk vizsgálni, hogy az AGA módszerrel a versengés szubjektív jelentésében feltárt különbségek megragadhatóak-e a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés mintázataiban és azok egymással való összefüggésében is.

- A kutatás során meg kívántuk vizsgálni, hogy a nemi különbségek hogyan alakulnak a magyar és a kínai csoportokban; vagyis másképp alakulnak-e a nemi különbségek egy olyan csoportban, ahol kifejezett cél a lányok versenyképessé tétele, mint egy olyan csoportban, ahol nincs ilyen kifejezett cél. Ezen túlmenően meg kívántuk vizsgálni, hogy a magyar serdülő fiúk és a kínai serdülő fiúk, illetve a magyar serdülő lányok és a kínai serdülő lányok között milyen kulturális és nemre jellemző különbségek azonosíthatóak.

Módszer

Az azonos módszerrel (Demográfiai kérdőív, Győzelem és Vesztes Kérdőív) felvett adatok statisztikai elemzése, a konstruktum ekvivalenciák (Tucker-phi, Van de Vijver és Leung, 1997) megállapítása, skálák képzése, az eredmények skálák mentén történő összehasonlítása, a funkcionális ekvivalenciák megállapítása.

Résztevők

A vizsgálatban 351 magyar és 309 kínai gimnazista vett részt. Összesen 292 fiú és 368 lány.

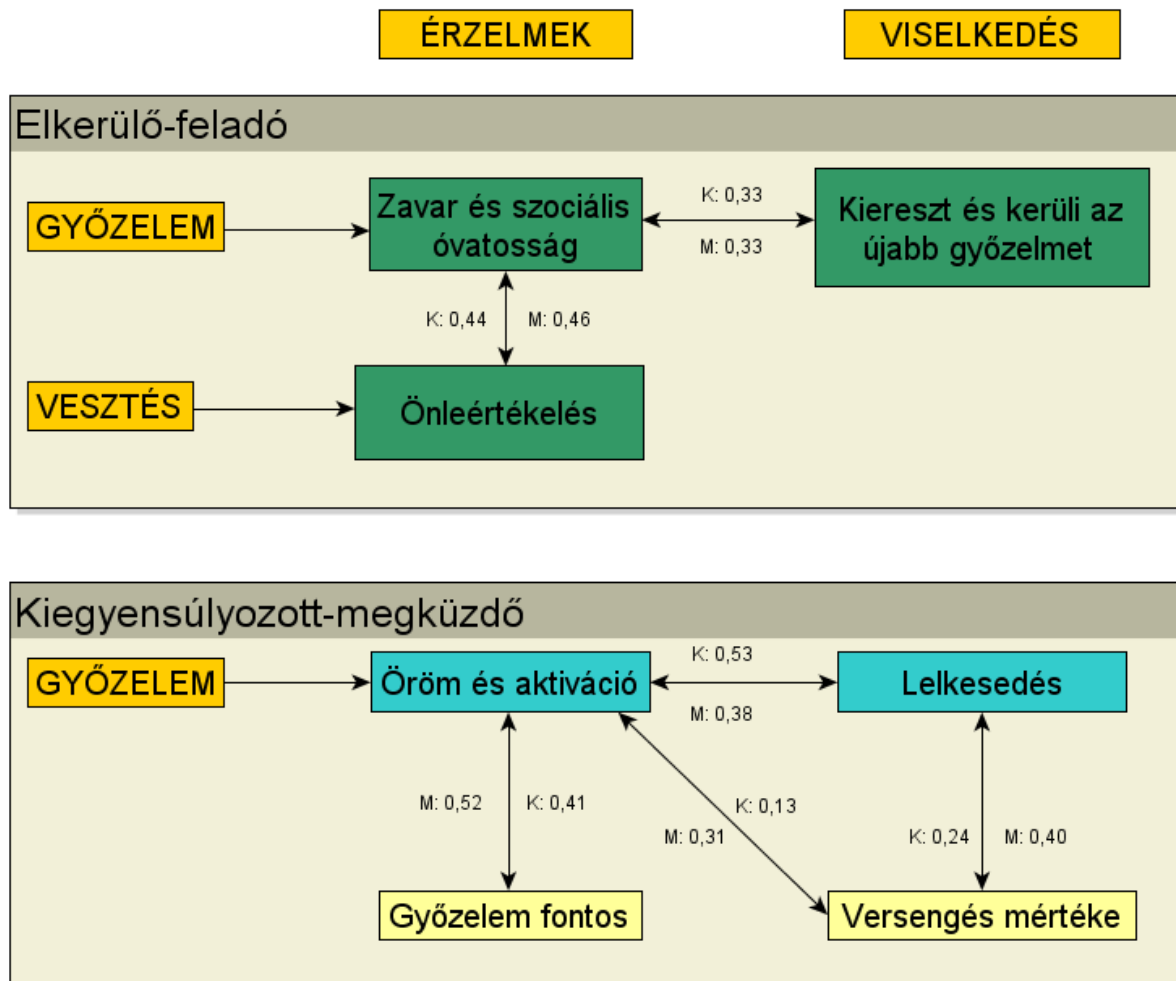
Eredmények

- A **kínai** középiskolások – összhangban az intenzív versengést megkívánó kínai társadalommal – szignifikánsan versengőbbnek vallották magukat magyar középiskolás kortársaiknál, és szignifikánsan nagyobb volt az átlaga a magyar csoportnál annak is, hogy a környezet véleményük szerint mennyire tartja őket versengőnek.
- A **magyar** középiskolások viszont erősebben fókuszálnak a *győzelemre*, szignifikánsan *fontosabb* számukra, összhangban az AGA vizsgálat (1. vizsgálat) eredményeivel.

Kulturális hasonlóságok

- A győzelemmel és veszteséssel való érzelmi és viselkedéses megküzdésnek vannak olyan reakciómódjai és ezeknek olyan összefüggésrendszere, amelyek két olyan távoli kulturális csoport, mint a magyar és a kínai között mégis erős megegyezést mutatnak. Kétféle viszonyulásrendszer az, ami teljesen azonos értelmezésben található meg a kínai és a magyar serdülők között (konstruktumekvivalens reakciómintázatok). Az egyik a győzelemre és vesztesésre adott *közelítő pszichés mintázat* váza, a másik a győzelemre és vesztesésre adott *elkerülő pszichés mintázat* váza (lásd 4. ábra).
- A **közelítő mintázat** esetében a győzelemmel kapcsolatos *Öröm/Önbizalom és aktiváció* mindkét csoportban együtt jár a *győzelem fontosságával*, a győzelem utáni lelkes továbblépéssel a *Lelkesedéssel*, és mindez mindkét csoportban erősebben jellemzi azokat, akik *önmagukat versengőbbnek* tartják.
- Az **elkerülő mintázat** része a győzelemmel kapcsolatos *Zavar* és a veszteséssel kapcsolatos *Önleértékelés*. Ezek erős, és a két csoportban teljesen azonos mértékű, pozitív korrelációban vannak egymással. A győzelemmel kapcsolatos *Zavar* ugyancsak mindkét csoportban a *győzelem utáni kieresztéssel* teljesen azonos, közepes erősségű korrelációt mutat.

4. ábra. A győzelemre és vesztesre adott strukturálisan ekvivalens érzelmi és viselkedési reakciók a kínai és magyar középiskolások körében

Kulturális különbségek

- A győzelemre adott érzelmi reakciókmintázatok esetén a magyar és kínai faktorokat összehasonlítva azt kaptuk, hogy az első faktor (Öröm és aktiváció ill. Önbizalom és aktiváció) (Tucker-phi=,93) és a második (Zavar és szociális óvatosság ill. Zavar; Tucker-phi=,85) faktor strukturális egyezést mutatott míg a harmadik (En-felnagyítás ill. Dominancia (Tucker's phi=,62) faktorban, bár tartalmi hasonlóság volt, strukturálisan nem volt egyezés. A konstruktum ekvivalens faktorok alapján képzett skálák mentén összehasonlítva a **kínaiak** mind az Öröm és aktiváció, mind a Zavar skálán magasabb pontszámot értek el.
- A vesztesre adott érzelmi reakciók tekintetében a magyar és kínai faktorokat összehasonlítva azt kaptuk, hogy csak az első faktor (Önleértékelés ill. Önleértékelés) (Tucker-phi=,95) mutatott strukturális egyezést míg a második (Agresszió a győztesrel szemben; Tucker-phi=,69) és a harmadik (Szomorúság és frusztráció ill. Frusztráció és szomorúság Tucker-phi=,58) faktorban tartalmi hasonlóságuk ellenére nem volt strukturális egyezés. Az Önleértékelésben a **kínaiak** értek el magasabb faktorszórokat.
- A **kínai** serdülők esetében a veszteséssel kapcsolatos érzelmireakció-mintázatok mind különböző erősségű pozitív kapcsolatban álltak egymással: az Önleértékelés, a

Győztesrel szembeni agresszió és a Frustráció és szomorúság együtt jártak, egymást erősítették (3. ábra). A magyar serdülők körében az Önleértékelés és az Agresszió a győztesrel szemben pozitívan függtek össze, viszont mindketten negatív kapcsolatban voltak a magyar mintában aktiváló jelentésű Szomorúság és frustrációval (2. ábra). A vesztes feletti szomorúság, csalódottság és idegesség a magyar csoportban nem járt együtt sem önleértékeléssel, sem agresszióval, hanem ellenkezőleg a Talpra állás és fejlődéssel mutatott összefüggést.

- A győzelemmel kapcsolatos **társas reakciók** tekintetében a **magyar** középiskolások szignifikánsan inkább egyetértettek azzal, hogy a *győzelem irigységet vált ki*, a **kínai** középiskolások viszont szignifikánsan inkább egyet értettek azzal, hogy a *győzelem csodálatot vált ki*.
- A győzelemmel kapcsolatos *Zavar és szociális óvatosság* a **magyarok** esetében sokkal inkább összefüggést mutatott a társas környezet reakcióival (ezért is a szociális óvatosság kiegészítés): pozitívan korrelált a társas környezet *irigységével* és negatívan a társas környezet *elismerő* reakciójával. A **kínaiak** esetében a *Zavar* sokkal kevésbé a társas környezet reakcióihoz kötődik, mindössze az *irigységgel* járt együtt nagyon gyengén pozitívan, más társas reakcióval nem mutatott kapcsolatot, azoktól független volt.
- A viselkedéses reakciók tekintetében a kínaiak mutattak jobb megküzdési módokat. A győzelemmel kapcsolatos *Lelkesedés* faktor konstruktum ekvivalensnek bizonyult (Tucker-phi=,99). A kínaiak értek el a képzett skálán magasabb pontszámot. A vesztes esetén az *Önbizalomvesztés és feladás* és a *Talpra állás és fejlődés* tartalmi hasonlóságot mutattak, de nem bizonyultak konstruktum ekvivalensnek. A tételenkénti összehasonlítás alapján a **kínaiak** erősebb viselkedéses készetéssel rendelkeznek a vesztes utáni talpra állásra (pl. *energiát nyernek, megtartják az önbizalmukat, a vesztes fejlődésre készíteti őket...*), mint a **magyar** középiskolások, akik *inkább elveszítik az önbizalmukat és feladják*.
- A **magyar** serdülők esetében az érzelmi reakciók inkább ok-okozati kapcsolatban vannak a viselkedéses reakciókkal, míg a **kínai** serdülők esetében az érzelmi és a viselkedéses reakciók lehetnek függetlenek, a viselkedés és az érzelmek között kevésbé szoros kapcsolat áll fent. Az érzelmeknek és a viselkedésnek az euro-amerikaihoz képest viszonylagos függetlensége egymástól sok kelet-ázsiai kutatásban feltárult (Hau és Ho, 2010; Gordon Győri, 2006). A viselkedést nem az érzelmek, hanem a társas környezet normái és elvárásai, a szülőknek, a tanároknak és általában a társadalomnak való megfelelés irányítják (Yamagishi, 2003).
- Az **egyéni versengési motiváció** (versengés mértéke) mind a magyarok, mind a kínaiak esetében a konstruktív megküzdéssel járt együtt, a győzelem esetén az *Örömmel és aktivációval* valamint a *Lelkesedéssel*, a vesztes esetén a *Talpra állással és fejlődéssel*. Az egyéni versengési motiváció *Öröm és aktivációval* és *Lelkesedéssel* való összefüggése azonban szignifikánsan erősebb együtt járást mutatott a **magyar** középiskolások esetében. Ez megerősítette azt a következtetésünket, hogy az egyéni érzelmeknek és motivációnak a magyaroknál nagyobb jelentősége van a viselkedéses következményekben, mint a kínaiaknál.
- A **vesztéssel** kapcsolatos **viselkedéses reakciók** terén a kínai és a magyar lányok pontosan ellentétes mintázatot mutattak. A **kínai lányokra** jellemzőbb volt a *Talpra állás és fejlődés*, valamint az *Elfogadás és alternatívakeresés*, mint a kínai fiúkra. Ezzel szemben a **magyar lányokra** jellemzőbb volt a *Feladás és önbizalomvesztés*, mint a magyar fiúkra
- A versengési partnereket tekintve a **kínai** középiskolások magasabb átlagot értek el a versengési partner mint *összehasonlítási másik* és a versengési partner mint *ösztönző*

tételen. Ezzel szemben a **magyarok** az „*Akikkel versenek, többnyire az ellenségeim. Nem szeretem őket*” kijelentéssel értettek inkább egyet.

- A **magyar** középiskolásoknál a győzelemmel és a veszteséssel kapcsolatos érzelmi és viselkedéses reakciók kevés összefüggést mutattak a *versengési társnak tulajdonított szereppel*. Ezzel szemben a **kínaiak** esetében az egyén és a riválisa közötti interperszonális kapcsolat jellege sűrűbb és szorosabb együtt járást mutatott mind az érzelmi, mind a viselkedéses reakciókkal: a *barátság* egyértelműen a győzelemmel és a veszteséssel járó pozitív megküzdéssel, az *ellenségesség* pedig a megküzdésre való képtelenséggel, a feladással járt együtt. A versengési társnak tulajdonított nagyobb szerep, a „társas” vonatkozások kiemeltebb megjelenése a kollektivistább és interdependensebb működésre utalnak.
- A **kínai** középiskolásoknál a konstruktív versengési mintázatot a versengő felek közötti *barátság* jellemzi. A **magyar** középiskolásoknál viszont csak az *ellenséges* társas mintázatot sikerült azonosítani, barátságosat nem.

10-11. Vizsgálat. A kínai egyetemisták győzelemmel és veszteséssel való megküzdésének kulturális összehasonlító vizsgálata. A magyar és kínai egyetemisták győzelemmel és veszteséssel való megküzdésének összehasonlítása.

A fenti vizsgálatot összesen 550 kínai egyetemistával is elvégeztük. A zárt kérdéses kérdőív feldolgozásának eredményei szerint a kínai egyetemisták szignifikánsan versengőbbnek vallották magukat, mint a magyar egyetemisták. A kínai és magyar egyetemisták győzelemre és vesztesésre adott reakciói egymástól eltérő konstrukciók voltak, ugyanakkor hasonlóan a kínai és magyar középiskolások összehasonlításához, mind a győzelemre, mind a vesztesésre aktívabban, energikusabban, megküzdőbben és a saját fejlődést kiemelve reagálnak. Az egyetemista korosztály esetében is a magyarok a kínaiakhoz képest a riválist inkább ellenségnek, a kínaiak viszont a magyarokhoz képest inkább a fejlődés zálogának tekintik (Fülöp, Nagy, Berkics, Bai, 2010).

A győzelemmel és veszteséssel való megküzdés modellje

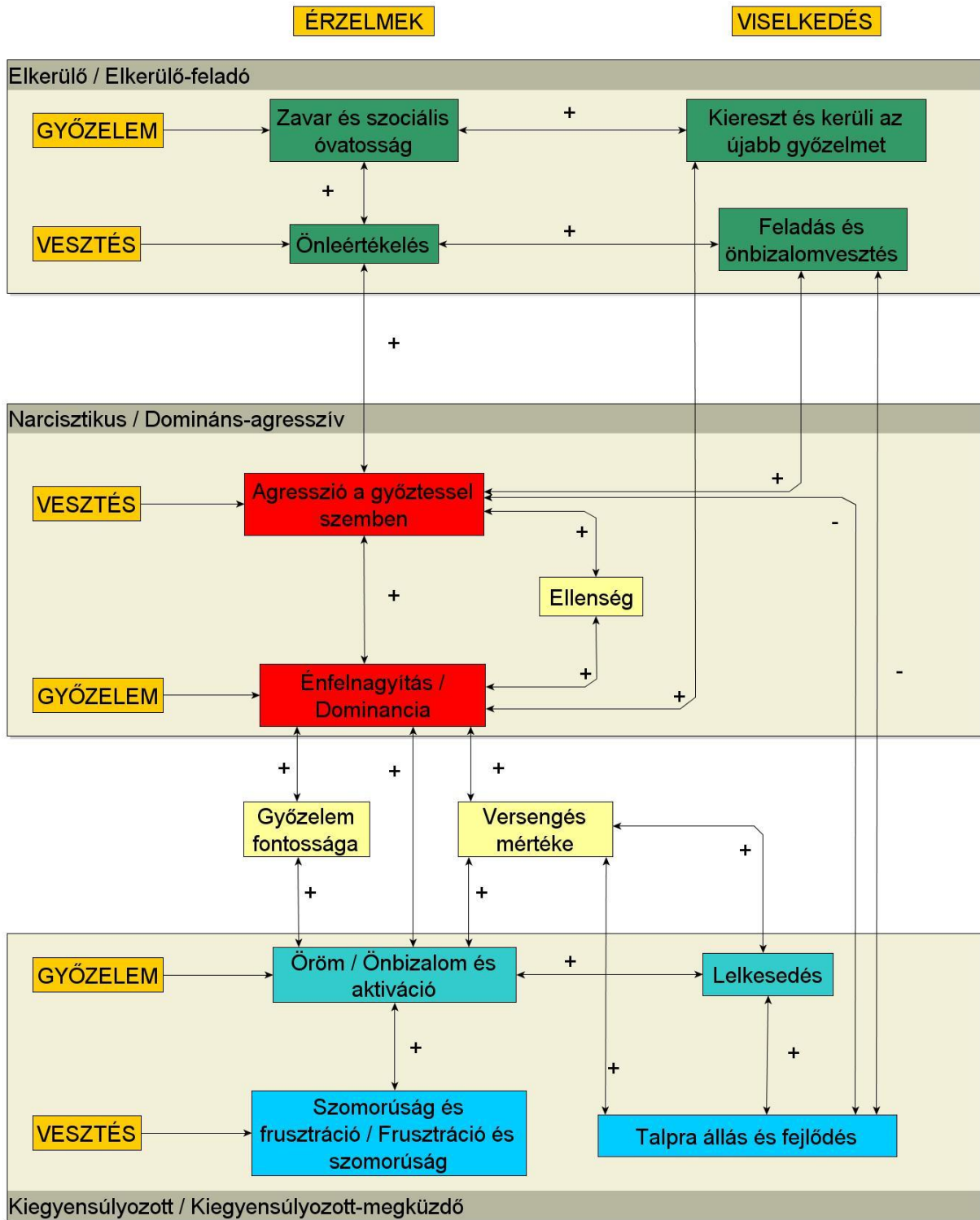
A győzelemmel és a veszteséssel kapcsolatos megküzdési módok kutatása során részben arra kerestük a választ, hogy vajon ez az univerzális biológiai „feladat” miként jelenik meg a humán intrapszichés és az interperszonális működésben, és megtalálhatóak-e olyan viselkedésmintázatok, amelyek feltehetően univerzálisan adaptívnak tekinthetőek és kulturális, illetve társadalmi különbségeken átívelően jelen vannak. Ugyanakkor célunk volt az is, hogy bemutassuk, hogyan és miképpen térhetnek el a győzelemmel és a veszteséssel kapcsolatos megküzdés mintázatai életkori, nemi és kulturális csoportonként, vagyis miként formálja az emberi szocializáció, tanulás és kultúra ezeket az alapvetően biológiailag determinált folyamatokat. A magyar gimnazistákat és a magyar egyetemistákat összehasonlító vizsgálat megmutatta, hogy azonos kultúrán és társadalmon belül mennyire egyeznek meg egymással ezek a mintázatok, a magyar és kínai középiskolásokat összehasonlító vizsgálat pedig azt mutatta meg, hogy melyek azok a mintázatok amelyek a nagyon különböző kulturális és társadalmi háttér ellenére is azonosnak mutatkoznak.

Ahogy azt Bond (1988) írja, a konstruktum ekvivalencia olyan szigorú feltételeknek kell, hogy megfeleljen, hogy robusztusnak mondható, ha két csoport között vannak konstruktumok, amelyek ekvivalensnek bizonyulnak.

A 2. ábra mutatja a magyar középiskolások és egyetemisták közös ábráját. Jól látható, hogy az életkorilag ugyan különböző, de kulturálisan azonos csoporton belül a győzelem és veszteség különböző érzelmi és viselkedési reakciómintázatai jórészt azonos jelentéssel bírnak, a vizsgált csoportok tagjai a legfőbb reakciókon ugyanazt értik, és ezek a reakciók azonos funkcionális kapcsolatban állnak egymással. A két különböző kultúra, a kínai és a magyar összehasonlítása során is találtunk a szigorú konstruktum ekvivalenciának megfelelő mintázatokat, de jóval kevesebbet, mint az azonos kultúrán belül végzett vizsgálatunkban. A két egymástól eltérő kulturális csoport középiskolásai esetében a teljes megegyezés csak egy alapvetően *pozitív, közelítő és egy alapvetően elkerülő* mintázatra vonatkozott (4. ábra). A magyar középiskolások és egyetemisták összehasonlítása alapján egyértelműen levonható a következtetés, hogy az azonos kulturális és társadalmi háttér és az ebből fakadó hasonló szocializációs hatások a győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos reakciómintázatok erősen hasonló értelmezését teszik lehetővé két, életkorában és élethelyzetében különböző társadalmi alcsoport között, míg az erősen eltérő kulturális és társadalmi háttér (magyar gimnazisták és kínai gimnazisták) csak egészen az alapfolyamatok szintjén eredményez teljesen azonos jelentést és működést.

Az 5. ábrán azokat a győzelemre és veszteségre adott érzelmi és viselkedési reakciókat mutatjuk be, amelyek részben konstruktum ekvivalensek, részben tartalmilag hasonlóak voltak, de amelyek egymáshoz való kapcsolódásukban megegyeztek a négy különböző mintán (magyar gimnazista, magyar egyetemista, kínai gimnazista, kínai egyetemista), vagyis funkcionális ekvivalenciát mutattak **mind a négy csoportban**. A korábbiakban bemutatott háromféle viszonyulás modellje a négy minta alapján is felállítható volt.

5. ábra. A magyar gimnazisták, magyar egyetemisták és a kínai gimnazisták és kínai egyetemisták győzelemre és veszésre adott érzelmi és viselkedési reakcióinak az egyesített, funkcionális ekvivalencián alapuló modellje: a Győzelemmel és Veszéssel való Megküzdés Pszichológiai Modellje

Megjegyzés: + jelöli a pozitív korrelációkat és – jelöli a negatív korrelációkat

A négy csoport közös modelljében is világosan elkülönült a győzelem és vesztes kezelésének három mintázata. Az adaptív **kiegyensúlyozott-megküzdő**, a mind a győzelemmel, mind a veszteséssel konfliktusos viszonyt kifejező **elkerülő- feladó** és a riválisokkal ellenséges és agresszív viszonyt tételező **énfelnagyító (narcisztikus)-domináns** mintázat. Mindezek alapján úgy véljük, hogy sikerült felállítani a Győzelemmel és Veszteséssel való Megküzdés Pszichológiai Modelljét, amely lehetőséget ad arra, hogy az életkori, nemi és kulturális különbségeket a feltárt reakciómintázatok és összefüggéseik mentén tudjuk a jövőbeni kutatások során értelmezni.

A jelen vizsgálat lehetővé teszi, hogy kapcsolatot teremtsünk a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdés és a versengés konstruktív és destruktív volta között (Fülöp, 1992a; 1995a, Fülöp és Takács, 2013). A **kiegyensúlyozott-megküzdő** mintázat *konstruktív vonásokat* mutat mind az egyén, mind a környezete számára. Az ilyen versengésben a figyelem leginkább a saját teljesítményre és a kitűzött célokra fókuszál, a riválissal, illetve a társas környezettel kapcsolatos reakciókat kevésbé helyezi a középpontba. A versengő felek nem alakítanak ki egymással ellenséges viszonyt és nem kerül be a versengés folyamatába sem a veszteséssel, sem a győztessele szembeni agresszió. Mind az **elkerülő-feladó**, mind pedig az **énfelnagyító-agresszív** mintázat magába foglalja riválisok közötti agressziót, s ezen túlmenően az **énfelnagyító-agresszív** mintázat kifejezetten ellenséges is, ami a versengésen belül csökkenti a bizalmat, korlátozza a kommunikációt, és lecsökkenti a versengésbeli szabályok betartására való hajlandóságot (Fülöp és Takács, 2013).

12. Vizsgálat. Lengyel középiskolások és egyetemisták győzelemmel és veszteséssel való megküzdésének vizsgálata

A magyar és kínai csoportokkal azonos kérdőívet összesen 182 lengyel középiskolás és 280 lengyel egyetemista töltötte ki. Az eredmények összefoglaló leírása folyamatban van.

A lengyel középiskolások szignifikánsan kevésbé vallják magukat versengőnek, mint magyar kortársaik, akik viszont szignifikánsan kevésbé versengők, mint a kínai kortársaik (lengyel < magyar < kínai). Ugyancsak szignifikánsan kevésbé fontos a lengyel középiskolásoknak a győzelem, mint magyar és kínai kortársaiknak (lengyel < kínai < magyar). A lengyel középiskolások eredményei sok tekintetben hasonlítanak a magyar és kínai középiskolásokéhoz. Először is a versengési késztetés/motiváció és a győzelem fontossága tekintetében a lengyel gimnazisták körében sem találtunk nemi különbségeket, a lányok éppen olyan versengőnek vallották magukat, mint a fiúk és éppolyan fontos nekik a győzelem, mint a fiúknak. A lengyel középiskolások esetében is, csakúgy, mint a magyar és kínaiak esetében a válaszadók versengőbbnek vallották magukat, mint amennyire versengőnek véleményük szerint a környezetük látja őket. Eszerint mind a magyar, mind a kínai, mind a lengyel serdülők esetében a belső versengési késztetés nagyobb, mint amennyit abból a külvilág észre tud venni.

A győzelemmel és veszteséssel kapcsolatos viselkedéses reakciómintázatok hasonló összefüggéseket mutattak, mint a magyar és kínai középiskolások esetében. Csakúgy, mint a magyar és a kínai csoportban itt is azonosítható volt egy konstruktív megküzdési mintázat, amelyben a győzelem utáni lelkes tovább folytatás a vesztes utáni talpra állással és fejlődéssel valamint az önbizalom megtartásával korrelált pozitívan és mindez pozitívan függött össze a versengési motiváció mértékével.

A versengési társnak tulajdonított szerep tekintetében a lengyelek szignifikánsan inkább tartják barátnak a versengési társat, mint a magyarok. A kínaiak és a lengyelek között nincs különbség (magyar < lengyel). A magyarok viszont inkább szignifikánsan inkább tartják ellenségnek a riválist, mint a lengyelek és a kínaiak, akik között viszont nincs különbség (lengyel=kínai < magyar). A magyar egyénekre jellemző ellenségesebb versengési mintázatot ez a vizsgálat is megerősítette.

13. vizsgálat. A szabálytartó és nem szabálytartó versengés szituatív feltételei

A szabálytartó és nem szabálytartó versengés szituatív feltételeinek a vizsgálatára az adatfelvétel az úgynevezett „Kritikus Események Technikáját” (Flanagan, 1954) alkalmazó kérdőívvel történt, amely kombinálja a kvalitatív és kvantitatív módszereket. A Kritikus Incidens Technika olyan eljárás, amely az emberi viselkedés közvetlen megfigyelésén alapul. A módszer lényege, hogy egy olyan eseményekről kell szabadon beszámolni, elmondani egy történetet, a lehető teljességükben, amelyek bizonyos kritériumoknak megfelelnek, azokat teljesítik. Az eljárást komplex interperszonális jelenségek vizsgálatára fejlesztették ki.

Az általunk alkalmazott változatban a válaszadónak egy olyan valós, ténylegesen megtörtént és általa megfigyelt versengési történetet kellett leírnia, amelyet egy meghatározott, általunk megadott szituatív versengési dimenzió mentén választ ki. A történet részletes és valóságghű leírása után a válaszadónak számos korábbi kutatásaink során lényegesnek bizonyuló dimenzió mentén Likert-skálán kellett jellemezniük az általuk leírt versengést. Összesen 23 dimenziót használtunk (intenzitás, stressz mértéke és jellege, tét mértéke, van-e jutalom, jutalom mértéke, a versengő felek közötti kapcsolat, alkalmaznak-e manipulációt, agressziót stb.). Mivel jelen kutatásunk középpontjában a szabályos és szabályt nem betartó versengés megértése áll, ezért arra kerestük a választ, hogy melyek azok a szituatív tényezők, amelyek leginkább meghatározzák, hogy a versengés szabályait a versengő felek betartják vagy sem. Összesen 481 történetet dolgoztunk fel.

A dimenziókon főkomponens elemzést hajtottunk végre. A változóink strukturális vizsgálata azt mutatta, hogy 7 főkomponens alakult ki (KMO teszt 0,819-es, Bartlett-teszt (Chi-négyzet=2990,928, DF=253, Sig=0,000 mellett). A főkomponensek (faktorok) együttesen az összes variancia 69,8%-át magyarázták. Varimax rotációt alkalmaztunk a jobban interpretálható illesztés elérése érdekében (ortogonális modellben gondolkodva). A főkomponens-elemzést az indokolta, hogy a lehető legtöbb változót bent maradjon egy elemzésben egy esetleges skála-alkotási lehetőséget feltárva. Összesen négy megfelelő Cronbach alfával rendelkező skálát tudtunk megalkotni (lásd 2. Táblázat).

2. Táblázat. A szabálytartó/kooperatív versengés szituatív feltételeinek a skálái

Skála	Cronbach-alfa
Egymás közötti viszony (együttműködés, bizalom, kommunikáció)	0,819
Motiváció (motiváltság, tét mértéke, fejlődés lehetősége,	0,731

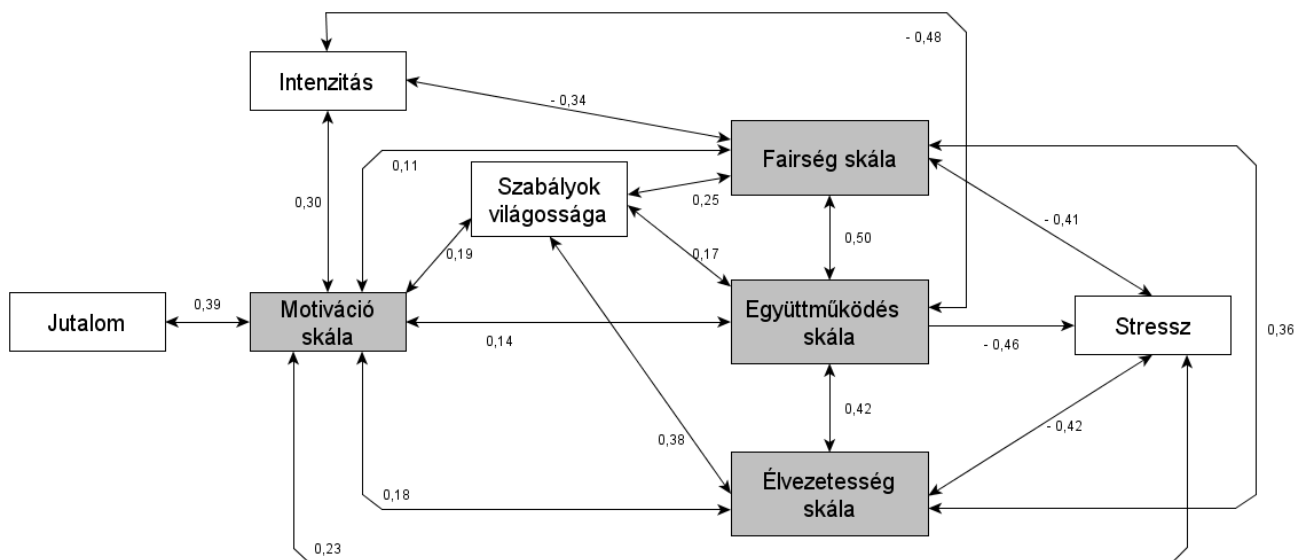
tanulás lehetősége)	
Szabályok betartása (szabálytartás, agresszió, manipuláció)	0,74
Élvezetes verseny (élvezetesség és pozitív stressz)	0,823

Az egyes skálák és szituatív dimenziók között korrelációs számítást végeztünk.

Az eredmények alapján a **szabályos versengés (Szabályok betartása/Fairség skála)** erősen és pozitívan korrelál az *Egymás közötti viszony* skálával ($r = 0.49$), az *Élvezetesség* skálával ($r = 0.36$), valamint a *Szabályok világossága/transzparenciája* dimenzióval ($r = 0.25$). Eszerint a versengés szabályait inkább betartják azok, akik között kooperatív és jó viszony volt és van és akik között magasabb a bizalom szintje. A szabálytartó versengés élvezetesebb és pozitívabb stresszt okoz. A szabályokat inkább betartják a versengő felek, ha azok átláthatóak és világosak (ez vonatkozik mind az explicit, mind az implicit (normatív) szabályokra).

A **Szabályok betartása/Fairség** skála negatívan korrelált a versengés *intenzitása* dimenzióval, vagyis ha a versengés intenzitása nő, akkor megnehezedik a szabályok betartása ($r = -0.34$). A versengés intenzitása ugyanakkor összefügg a motiváltság mértékével ($r = 0.30$), a motiváltság pedig a versengés által elérhető/megkapható jutalommal korrelál ($r = 0.39$).

6. Ábra. A szabálytartó/fair versengés korrelátumai

A versengő felek közötti viszony alakulása a versengés különböző folyamatjellemzőinek a függvényében

Megvizsgáltuk, hogy a felsorolt 23 eredeti szempont (jellemző) miként függ össze a

- verseny előtti,
- Verseny alatti,
- verseny utáni

egymás közötti viszony alakulásával.

Ezért képeztük e szempontok különbségét:

- verseny alatti – verseny előtti,
- verseny utáni – verseny előtti

Ha e változók negatívak voltak, az azt jelentette, hogy a verseny hatására nőtt, javult az egymás közötti viszonya a versengő feleknek. A két lineáris regressziós modellt lépésenkénti regresszióval alkottuk meg (lásd 3. Táblázat).

3. Táblázat. A lépésenkénti regressziós elemzés eredménye: A kapcsolat meghatározói a versengés alatt és után

	B	Std. Error	Beta	t-value	p
A VERSENGŐ FELEK KÖZÖTTI VISZONY A VERSENGÉS ALATT					
Constant	4,87	0,40		12,14	0,000
Kooperáció	-0,27	0,06	-0,23	-4,42	0,000
Szabálytartás	-0,41	0,12	-0,20	-3,39	0,001
Pozitív stressz	-0,13	0,05	-0,15	-2,69	0,008
Agresszió	-0,32	0,08	-0,24	-3,90	0,000
A VERSENGŐ FELEK KÖZÖTTI VISZONY A VERSENGÉS UTÁN					
Constant	3,72	0,52		7,18	0,000
Kooperáció	-0,19	0,07	-0,16	-2,79	0,006
Szabálytartás	-0,55	0,13	-0,25	-4,17	0,000
Pozitív stressz	-0,13	0,06	-0,14	-2,28	0,024
Fejlődés	-0,16	0,07	-0,13	-2,21	0,028
Stressz	-0,34	0,12	-0,18	-2,98	0,003
Manipuláció	0,21	0,10	0,12	2,11	0,036

A verseny alatt:

- Minél több agresszív eszközt használnak a versengő felek, annál jobban romlik közöttük a viszony ($t(277)=-3,9;p=0,000$) (feltételezvé, hogy semmi más hatás nincsen).
- Minél nagyobb az együttműködés a két versengő fél között, annál jobb a verseny alatti kapcsolat a két versengő fél között ($t(277)=-4,42;p=0,000$).
- Ha betartják a szabályokat a versenyben résztvevők ($t(277)=-3,39;p=0,001$) akkor jobb a viszony.
- Minél kellemesebb a verseny alatti stressz, annál jobb a versengés közben az egymás közötti viszony ($t(277)=-2,69;p=0,008$).

A versengés utáni viszony:

- Minél inkább betartják felek a versengés során a szabályokat annál jobb a versengés utáni viszonyuk ($t(279)=-4,17;p=0,000$),
- Minél kellemesebb a versengés során a stressz, annál jobb a versengés utáni viszonyuk. ($t(279)=-2,28;p=0,024$),
- Minél nagyobb az együttműködés a felek között a versengés során annál jobb a versengés után a viszonyuk ($t(279)=-2,79;p=0,006$).
- Ha a versengő felek fejlődését szolgálja a verseny, akkor a verseny utáni viszonyuk javul ($t(279)=-2,21;p=0,028$).
- Minél több manipulációt alkalmaznak, annál inkább romlik a versengő felek közötti viszony ($t(279)=2,11;p=0,036$).

Az úgynevezett „Kritikus Események Technikáját” (Flanagan, 1954) alkalmazó kérdőívvel végzett kutatás eredményeit „*The cooperative and competitive citizen: what does it take?*” című cikkben foglaltuk össze, amely a *Citizenship, Teaching, Learning* (Intellect, UK) folyóirat Fülöp Márta vendégszerkesztésében megjelent, „*Cooperative Competitive Citizen*” különszámában került publikálásra (2013 Március).

14. Vizsgálat. Konstruktív versengés szituatív feltételeinek vizsgálata

Orosz Gábor és mtsai (2013) a konstruktív versengés létrejöttében meghatározó jelentőséggel bíró motivációs, stratégiai és kontextuális tényezőket vizsgálták szervezeti környezetben. Autópiaci szférában dolgozó értékesítési tanácsadók és értékesítési vezetők vettek részt a vizsgálatban (N = 75). A résztvevők feladata egy versengési helyzet leírása volt, amelyet egy Likert-skálás kérdőív kitöltése követett. A kérdőívben a konstruktív versengés különböző tényezőire, valamint az azokra ható motivációs, stratégiai és kontextuális tényezőkre vonatkozó tételek szerepeltek. Az eredmények szerint a konstruktív versengés feltételeinek megteremtésében a legfontosabb tényezők a versengés élvezete, az ellenfelek versengésre vonatkozó belső motivációja, illetve a feladathatékonyssággal és személyes fejlődéssel kapcsolatos motivációja. A stratégiák kapcsán a másik féllel szembeni segítőkészség és kooperáció játszik kulcsszerepet. A versengési szituációt illetően pedig meghatározó tényező a verseny folyamatának kontrollálhatósága, illetve az ellenfelek korábbi jó kapcsolata, ellenben a szűkös erőforrások negatív összefüggésben állnak a konstruktív versengés létrejöttével.

15. Vizsgálat. Az iskolai csalás (szabálytalan versengés) összefüggéseinek vizsgálata.

Orosz Gábor és Farkas Dávid (Magyar Pszichológiai Szemle, 2011) azt vizsgálta, hogy a középiskolások esetében mi hat az iskolai csalásra (szabálytalan versengésre). A 236 középiskolással végzett kérdőíves kutatás útelemzése feltárt számos a csalásra közvetlenül és indirekt módon ható tényezőt. Eszerint az iskolai csalásra közvetlenül és pozitívan hat, ha a csalást a diákok elfogadhatónak tartják (0.37), míg direkt negatív hatással bír a tanulmányi átlag (- 0.22) és a lelkiismeret-furdalás (- 0.18) mértéke, vagyis minél jobb tanuló valaki és minél nagyobb a csalás után átélt lelkiismeretfurdalása, annál kevésbé csal. Az agresszív

versengés mint egyéni tényező pozitív indirekt hatást gyakorolt az individuális család elkövetésére, az önfejlesztő versengés skála nem. Ez az eredmény erősen árnyalja a korábban a család szakirodalmában (amely nem tett különbséget versengési mintázatok között, mint ahogyan azt mi tesszük) uralkodó nézetet mely szerint a versengés pozitív összefüggést mutat az iskolai csalással. A jelen vizsgálatban kizárólag az agresszív versengés mutatta ezt a mintázatot, míg az úgynevezett önfejlesztő versengés nem.

16. Vizsgálat. Nemi különbségek a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdésben

A versengéshez fűződő viszony egyik **egyéni meghatározója a nem**. Megvizsgáltuk, hogy a győzelem és veszteség feldolgozásában vannak-e nemi különbségek mind magyar, mind kínai adatainkon. Mindkét esetben a középiskolások és az egyetemisták adatain is elvégeztük a vizsgálatot. Összehasonlítottuk, hogy a faktoranalízissel nyert győzelemre és veszteségre adott különböző reakciókban van-e nemi különbség.

Nemi különbségek a győzelemmel és a veszteséssel való megküzdésben magyar egyetemisták körében

- Nem volt szignifikáns nemi különbség a saját és társaknak tulajdonított versengés között, a fiatal felnőtt egyetemista férfiak és nők egyforma mértékben vallották magukat versengőnek, és azonos mértékű versengés percepcióját feltételezték másokról. Nem volt nemi különbség a győzelem fontosságában sem.
- A győzelemre adott érzelmi reakciók tekintetében a **fiatal nők** jellemzőbb volt a *zavar* érzelme és a *Zavar és szociális óvatosság* érzelmireakció mintázata.
- A veszteségre adott érzelmi reakciók tekintetében a **fiatal nők** szignifikánsan inkább reagálnak *Önleértékeléssel* és *Deaktivációval* a veszteségre, mint a fiatal férfiak.
- A győzelemre adott viselkedéses reakciók esetében a **férfiak** a „*legközelebb is megpróbálok győzni*” tételen értek el szignifikánsan magasabb értéket.
- A veszteségre adott viselkedéses reakciók esetében a **fiatal férfiak** inkább „*megtartják az önbizalmukat*” mint a fiatal nők, akik viszont szignifikánsan inkább reagálnak „*Önbizalomvesztéssel*” mint a fiatal férfiak.

Nemi különbségek korosztályonkénti összehasonlítása: magyar gimnazisták és egyetemisták

- Mindkét korosztályban a **lányok/nők** kevésbé adaptív megküzdési stratégiát mutattak, mint a fiúk/férfiak. Mind a gimnazista lányok, mind az egyetemista nők inkább reagálnak a veszteségre *önbizalomvesztéssel és feladással*, mint a fiúk/férfiak. A fiúkra/férfiakra ezzel szemben jellemzőbb veszteség után az *önbizalom megtartása* és a *vesztés utáni energikus folytatás* és *győzelemre törekvés*. Az érzelmeknek *sírás* formájában történő kifejezése mindkét korosztályban a lányokra/nőkre jellemzőbb.
- Az **egyetemista nők** győzelemhez fűződő viszonya konfliktusosabbnak bizonyult, mint a serdülő lányoké és a fiúk/férfiaké. A győzelemre inkább *zavarral és szociális óvatossággal* reagálnak, mint az egyetemista férfiak, és veszteség esetén nemcsak az *önbizalomvesztés* mint viselkedéses válasz, hanem az *önleértékelés*, valamint a *deaktiváció* mint érzelmi válaszok is jellemzőbbek rájuk, mint férfi kortársaikra.

Nemi különbségek kínai középiskolások győzelemmel és veszteséssel való megküzdésében

- A kínai középiskolás fiúk és lányok a **versengési motiváció** tekintetében *egyformán versengőnek* vallották magukat és egyformán vélekedtek arról is, hogy mások hogyan látják őket versengés szempontjából. *Nem volt különbség* közöttük a *győzelem fontosságának* a megítélésben sem.
- Az **érzelmi reakciók** tekintetében a győzelemre adott reakciók faktorai között *nem volt nemi különbség*. A veszésre adott érzelmi reakciómintázatok esetében a *lányok* az *Önleértékelés* faktoron, míg a *fiúk* az *Agresszió a győztesrel szemben* faktoron értek el szignifikánsan magasabb értéket.
- A **viselkedéses reakciók** tekintetében a *kínai lányok* azonban mind a győzelem, mind a vesztes esetében egyértelműen konstruktívabb megküzdési mintázatot mutattak, mint a fiúk. Szignifikánsan magasabb értékeket értek el a *győzelem utáni Lelkesedés* és a *vesztés utáni Talpra állás és fejlődés*, valamint az *Elfogadás és alternatívakeresés* faktorokon.

A kínai középiskolás lányok tehát a jelen vizsgálat alapján az érzelmek szintjén nem, de a *viselkedés megküzdés szintjén, jobb megküzdési képességekkel rendelkeznek, mint a fiúk*. Az eredmények azt látszanak igazolni, hogy az egy-gyerek politika hatása a lányok szocializációjában azt eredményezi, hogy azok a versengéssel kapcsolatban a fiúknál adaptívabb megküzdési stratégiákkal rendelkeznek.

Nemi különbségek kínai egyetemisták győzelemmel és veszteséssel való megküzdésében

- A kínai egyetemisták esetében a fiúk győzelem esetén inkább én-felnagyítással reagálnak mint a lányok, jobban megvetik a veszteséget illetve inkább tagadják, hogy a győzelemnek lenne jelentősége.
- A kínai egyetemista lányok, a magyarokhoz hasonlóan a veszteségre inkább reagálnak önleértékeléssel és deaktivációval, mint a kínai egyetemista fiúk, de rájuk jellemzőbb a frusztráció és boldogtalanság is.

Mind a két korosztályban és mind a két nemzeti csoportban a lányok inkább reagálnak sírással a veszteségre mint a fiúk. Összességében a lányok esetében a versengéssel való veszteség inkább okozza az önleértékelés csökkenését mint fiúk esetében.

Egyéb eredmények:

A pályázatban részt vevő négy fiatal kutató közül három, Berkics Mihály, Sándor Mónika (2004-2007 közötti OTKA kutatás eredményeit is felhasználva) és Orosz Gábor doktori címet szerzett az OTKA által támogatott kutatásaikkal.

Az eddig megírt és megvédett három Ph.D. disszertáció mellett (Berkics Mihály, Sándor Mónika, Orosz Gábor, 2010) elkészült és beadásra kerül Fülöp Márta MTA Doktori Disszertációja „*A versengés valamint a győzelem és veszteség pszichológiája kulturális kontextusban*” címmel, amely számos olyan vizsgálatot tartalmaz, amely a jelenlegi OTKA támogatásával jöhetett létre.

The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development-ben Barry Schneider és

Roy Benenson szerzőtársakkal, a kutatás három résztvevője: Fülöp Márta., Berkics Mihály és Sándor Mónika írták a versengés és együttműködésről szóló fejezetet (Schneider, Benenson, Fülöp, Berkics, Sándor, 2011).

Az 2010-ben megjelent The Oxford Handbook of Chinese Psychology (Oxford University Press „Chinese Cooperation and Competition” fejezete (Leung and Au, 2010) összesen nyolc hivatkozást tartalmaz a kutatócsoportunk munkájára vonatkozóan.

Plenáris előadások hazai konferencián

1. Fülöp, M. (2010) Tanulási motiváció és versengés: barátok vagy ellenségek? VIII. Pedagógiai Értékelési Konferencia. Szeged. Április 16-17.
2. Fülöp, M. (2010) A versengés mint a társas élet egyik alapjelensége: mitől függ, hogy épít vagy rombol, hogy boldoggá tesz vagy boldogtalanná? „Mérei Előadás” Magyar Pszichológiai Társaság Nagygyűlése, Pécs, május 27-29.

Plenáris meghívott előadások nemzetközi konferencián

1. Fülöp, M. (2009) Citizenship in cross-cultural perspective. **International Symposium on Democracy and Democracy Education in Europe**. Június 11-12, Canakkale Onsekiz Mart University, Turkey
2. Fülöp, M. (2009) The cultural construction of competition. **Identite, lien social et interculturelité. Fete de la Science**. November 16-22, Universite de Reims, Champagne-Ardenne. Franciaország. P. 3.
3. Fülöp, M. (2009). *Competition or cooperation*. Conference on the **150. Anniversary of Napredak. Croatian Educational Association**. Opatija, Croatia, Szeptember 28-30. p. 4.
4. Fülöp, M. (2011) Gender and competition in cross-cultural perspective. Plenáris előadás. **6th Conference. Woman in Culture**. University of Gdansk, Lengyelország. Március 8. p. 9.
5. Fülöp, M. (2012) Being female and competitive in Japan. Plenáris előadás a **Women's Education in Turkey and Japan for Social Development International Panel**. Március 2. Canakkale Onsekiz Mart University, Törökország.
6. Fülöp, M. (2012) Contested issues around competition: questions and possible answers. **XXX International Congress of Psychology**, 22-27 July, Cape Town, South Africa
7. Fülöp, M. (2013) Growing up in a competitive world as a boy and as a girl: universal challenges and culturally different responses. **XXII. Annual Conference of Developmental Psychology: Social Context of Development from Childhood to Adulthood**. May 27-29, 2013. University of Gdansk, Poland
8. Fülöp, M. (2014) The psychology of competition in different contexts: economics,

education, psychotherapy. **28th International Congress of Applied Psychology**, 8-13, July, Paris, France

9. Fülöp, M. (2014) How to cope with winning and losing? **23rd Biennial Meeting of the International Society for the Study of Behavioural Development**, 8-12, July, Shanghaj, Kína
10. Fülöp, M. (2014) What does it take to win and lose in different cultures? Conference of the **International Association of Cross-Cultural Psychology**, Reims, 2014 July 14-17.
11. Fülöp, M. (2014) How to be a talented competitor? 14th conference of the **European Council of High Ability**. Ljubljana, 2014 September 14-17

Meghívott szimpózium nemzetközi konferencián

1. European Congress of Psychology, 2015 Milano

Publikációk

Az OTKA kutatás 4 éve alatt összesen 122 publikáció született, évente átlagosan több mint 30.